

บทที่ 2

วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องในบทนี้ ได้จำแนกเป็นหัวข้อดังต่อไปนี้

1. สังคมสารสนเทศ
2. การศึกษาตลอดชีวิต
3. แหล่งการเรียนรู้
4. ข้อมูลจังหวัดกรุงเทพมหานคร
5. ห้องสมุดประชาชน
6. ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สังคมสารสนเทศ

ความรู้ของมนุษย์ตั้งแต่ดั้งเดิมเป็นเรื่องของความเชื่อที่ได้มาจากคำบอกเล่า สืบต่อกันมาจากประเพณีและประสบการณ์ ส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ ศาสนา และสิ่งลึกลับมหัศจรรย์เกี่ยวกับประสบการณ์ทางธรรมชาติ จนกระทั่งได้มีความพยายาม บันทึกเรื่องราวต่าง ๆ โดยใช้วัสดุหลากหลายและพัฒนาไปตามความเจริญของ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจึงมีสารสนเทศจำนวนมาก จนกล่าวว่า ยุคนี้เป็นยุคข้อมูล ข่าวสารและเนื่องจากข้อมูลข่าวสารแพร่กระจายได้รวดเร็วด้วยระบบสื่อสารและ คอมพิวเตอร์ที่มีประสิทธิภาพสูงจึงทำให้โลกเล็กลง มนุษย์จึงได้รับหลายสิ่งหลายอย่าง แทบจะทันที เรียกกันว่า โลกาภิวัตน์ ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักเลือกรับสารสนเทศจะสำคัญ สารสนเทศ หรือทำให้สมองเสื่อม ถ้ามนุษย์ไม่รู้จักกลั่นกรองสารสนเทศซึ่งมีทั้งดี และไม่ดีก็จะเป็นอันตรายต่อตนเองและสังคม จำเป็นต้องใช้ปัญญามากขึ้นจึงจะนำ สารสนเทศเทศมาใช้ประโยชน์

ในการประชุมสุดยอดว่าด้วยสังคมสารสนเทศ (world summit on the information society) ที่สหประชาชาติจัดขึ้นที่นครเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ เมื่อเดือนธันวาคม พ.ศ. 2546 เพื่อทำการประชุมในระดับผู้นำประเทศจากทั่วโลก ประเด็นหลักของปฏิญญาวาด้วยหลักการการสร้างสังคมสารสนเทศ (declaration of principles on building the information society) เน้นถึงสังคมสารสนเทศที่ประชาชนโลกทุก ๆ คนสามารถได้รับประโยชน์และเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มิใช่เป็นสังคมสารสนเทศสำหรับคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งของประเทศใดประเทศหนึ่งเท่านั้น ดังนั้นจึงมีการให้ความสำคัญอย่างยิ่งยวดในการแก้ไขสถานการณ์ด้านความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ (digital divide) ที่เกิดขึ้นระหว่างประเทศพัฒนาแล้วและประเทศกำลังพัฒนา และ/หรือระหว่างคนกลุ่มต่าง ๆ ภายในประเทศ/ชุมชนเดียว การเพิ่มความสามารถ ในการเข้าถึงสารสนเทศและความรู้ของประชาชน โดยส่งเสริมให้มีการเข้าถึงข้อมูลสาธารณะ (public-domain information) และส่งเสริมการออกแบบ/พัฒนาเทคโนโลยีโดยคำนึงถึงการเข้าถึงของทุกคนรวมถึงส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีสิ่งอำนวยความสะดวก (assistive technologies) ให้มากขึ้นนับเป็นหลักการที่น่าสนใจ และสามารถปฏิบัติได้ ทั้งนี้ อาจจะต้องควบคู่ไปกับหลักการในการสร้างศักยภาพและความสามารถของคนในสังคมเพื่อให้มีทักษะและความรู้ในการใช้ประโยชน์จากสังคมสารสนเทศ รวมทั้งการสร้างขีดความสามารถของประเทศ ในด้านการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Communication Technology--ICT) โดยส่งเสริมให้มี ความร่วมมือกันระหว่างประเทศที่พัฒนาแล้วกับประเทศกำลังพัฒนาอื่น ๆ ด้วยการพัฒนาและประยุกต์ใช้ ICT ที่สอดคล้องกับความต้องการและสภาพแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น เพื่อประโยชน์ทั้งทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการให้บริการของภาครัฐและการพัฒนาสังคม สารสนเทศที่ควรตั้งอยู่บนพื้นฐานของการยอมรับและเคารพในความหลากหลายทางด้านวัฒนธรรมและภาษา ในการดำเนินงานเพื่อสร้างสังคมสารสนเทศจำเป็นจะต้องมีกลไกความร่วมมือระดับภูมิภาค และระดับสากลมาเกื้อหนุน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความช่วยเหลือต่อประเทศกำลังพัฒนา (ทวิศักดิ์ กอนันตกุล, 2547, หน้า 6)

ลักษณะสังคมสารสนเทศ

ลักษณะของสังคมสารสนเทศมีเกณฑ์ 5 ประการในการกำหนด ดังนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543, หน้า 22-30)

1. ด้านเทคโนโลยี พัฒนาการทางเทคโนโลยีอีกด้านหนึ่งที่เปลี่ยนสภาพของสังคม คือ การผนวกคอมพิวเตอร์และโทรคมนาคมเข้าด้วยกัน เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ช่วยในการจัดเก็บและประมวลผลสารสนเทศ ขณะที่เทคโนโลยีโทรคมนาคมช่วยในการถ่ายทอดและเผยแพร่สารสนเทศ คอมพิวเตอร์ในสถานที่ต่าง ๆ ธนาคาร บ้าน ร้านค้า โรงงาน โรงเรียน สามารถเชื่อมต่อกันได้ทั่วโลก คอมพิวเตอร์ที่เชื่อมโยงเป็นเครือข่ายเปรียบเสมือนการกระจายไฟฟ้าที่สามารถถ่ายทอดสารสนเทศไปยังบ้านเรือน โรงงานต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง พัฒนาการของเทคโนโลยีและการใช้ ISDN (Integrated Services Digital Network) อย่างกว้างขวางจึงเป็นองค์ประกอบและเป็นโครงสร้างพื้นฐานของสังคมยุคหลังอุตสาหกรรม เครือข่ายสารสนเทศเหล่านี้จึงกลายเป็นทางด่วนของยุคปัจจุบันที่น่าสังเกต คือ สารสนเทศ การลงทุนด้านเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ปลายทศวรรษ 1980 เป็นดัชนีชี้ถึงคุณภาพของการดำเนินงานสารสนเทศ ก่อนปี ค.ศ. 1970 นั้นการจัดการสารสนเทศส่วนใหญ่อยู่ในรูปของอนาล็อก แต่ในปัจจุบันสารสนเทศที่เก็บและเผยแพร่อยู่ในรูปของดิจิทัล

2. ด้านเศรษฐศาสตร์ การศึกษาสารสนเทศในเชิงเศรษฐศาสตร์จะศึกษาว่าอุตสาหกรรมสารสนเทศทำความมั่นคงให้กับประเทศในสัดส่วนใด ความรู้หรือสารสนเทศ เป็นฐานของเศรษฐกิจปัจจุบันดังที่เศรษฐกิจเปลี่ยนจากเศรษฐกิจสินค้ามาเป็นเศรษฐกิจความรู้ (สารสนเทศ) ในปัจจุบันเราจึงอยู่ในสังคมที่มีลักษณะต่างออกไปเป็นสังคมที่ความรู้ (สารสนเทศ) เป็นผู้สร้างความร่ำรวยความมั่นคงให้แก่ประเทศ

3. ด้านอาชีพ วิธีการวัดสังคมสารสนเทศที่แพร่หลายอีกวิธีหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลงของอาชีพในสังคม กล่าวคือ การเป็นสังคมสารสนเทศนั้น อาชีพส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับงานสารสนเทศโดยจำนวนผู้ประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับสารสนเทศ เช่น ครู หนายความ ฯลฯ จะมีจำนวนสูงกว่าผู้ใช้แรงงาน

4. ด้านระยะทาง เครือข่ายสารสนเทศที่เชื่อมโยงสถานที่ต่าง ๆ และมีผลช่วยย่นเวลาและระยะทางในการสื่อสาร จากการประมวลผลและการแลกเปลี่ยนสารสนเทศ

อย่างมีประสิทธิภาพทำให้เกิดลักษณะไร้พรมแดน ปัญหาเรื่องเวลาและระยะทางที่เคยเป็นอุปสรรคในการติดต่อสื่อสารหมดไป บริษัทต่าง ๆ สามารถพัฒนากลยุทธ์การผลิต การจัดเก็บ การส่งสินค้าและบริการข้ามประเทศ ข้ามทวีปได้ ในขณะที่ระบบการเงิน การธนาคารช่วยเสริมสภาพเศรษฐกิจให้มีการติดต่อสื่อสารสารสนเทศการเงินได้อย่างรวดเร็วทั่วโลก อาณาเขตพรมแดนที่เคยมีในอดีตจึงค่อย ๆ หมดไป

5. ด้านวัฒนธรรม จากชีวิตความเป็นอยู่ของเราในแต่ละวัน จะพบว่า มีการสื่อสารสารสนเทศในสังคมเพิ่มขึ้นอย่างเด่นชัด เช่น โทรศัพท์ที่ผนวกเทคโนโลยีวิดีโอ เคเบิล และดาวเทียม ทำให้ช่องทางนำส่งสารเพิ่มขึ้น ในขณะที่วิทยุมิได้จำกัดอยู่แต่ในบ้าน แต่สามารถพกติดตัวได้ ภาพยนตร์เป็นสื่อสารสนเทศสำคัญเป็นสื่อที่นำออกอากาศเข้าจากร้านมาคู้ที่บ้านได้ นอกจากนี้ยังมีเทปเสียง แผ่นซีดีที่ให้สารสนเทศ ความรู้ และความบันเทิง เหล่านี้เป็นเครื่องชี้ชัดว่า เราอาศัยอยู่ในสังคมที่เต็มไปด้วยสื่อสารสนเทศ สื่อต่าง ๆ รอบตัวในชีวิตความเป็นอยู่แต่ละวันเราต้องตัดสินใจว่า จะซื้ออะไร จะรับประทานอะไร สังคมเปลี่ยนจากการอยู่ในชุมชนแคบ ๆ ที่ทุกคนรู้จักกันมาเป็นสังคมใหญ่ขึ้นจึงจำเป็นต้องอาศัยช่องทางการสื่อสารเพื่อติดต่อกัน การส่งข่าวสารมิใช่ปากต่อปากแต่เป็นการส่งข่าวทั่วโลก การทำงานติดต่อลูกค้ามิใช่เป็นการพบตัวแต่ติดต่อกันโดยการโทรศัพท์ การประชุมทางไกล เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีผู้เสนอลักษณะของสังคมสารสนเทศ ดังนี้ (กิติมา เมฆาบุญชากิจ, 2553)

1. เป็นสังคมที่มีการใช้สารสนเทศที่บ้านที่กอบุณสื่อที่เป็นเอกสารตีพิมพ์และไม่ตีพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เสียงภาพ ฯลฯ
2. เป็นสังคมที่มีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศหรือ IT เพื่อการได้มาจัดเก็บ ประมวลผล สืบค้น และเผยแพร่สารสนเทศให้ตรงกับความต้องการของผู้ใช้อย่างรวดเร็ว ถูกต้องและทันเวลา
3. เป็นสังคมที่มีการใช้ผลิตภัณฑ์หรืออุปกรณ์ที่มีไมโครโพรเซสเซอร์เป็นตัวควบคุมการทำงาน เครื่องอำนวยความสะดวกในบ้านและในสำนักงาน ตัวอย่างเช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า เตาไมโครเวฟ เครื่องซักผ้า เครื่องปรับอากาศ อุปกรณ์กันขโมย ระบบควบคุมไฟฟ้า เป็นต้น

4. เป็นสังคมที่ผู้ใช้สามารถใช้เทคโนโลยีสารสนเทศได้ด้วยตนเองทั้งโดยตรงและทางอ้อม อันนำมาซึ่งการเพิ่มผลผลิตและการเพิ่มประสิทธิภาพ ในการประกอบการด้านต่าง ๆ

เทคโนโลยีและสังคมสารสนเทศ

ความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีสารสนเทศเป็นหัวใจของการปฏิวัติทางสังคมสารสนเทศ ดังนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543, หน้า 31)

1. การใช้คอมพิวเตอร์เป็นไปอย่างกว้างขวาง เนื่องจากราคาถูกลงไมโครโปรเซสเซอร์ซึ่งสมรรถนะสูงขึ้น ราคาซื้อเก็บบันทึกข้อมูลก็ลดลง ทำให้ราคา เครื่องคอมพิวเตอร์ลดลง เครื่องคอมพิวเตอร์จึงกลายเป็นเครื่องใช้ตามสำนักงานและบ้านเรือน

2. การประสานของเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคมถือได้ว่าเป็นลักษณะสำคัญที่ทำให้เกิดสังคมสารสนเทศ สื่อใดที่อยู่ในรูปดิจิทัลสามารถส่งผ่านระบบโทรคมนาคมได้ คอมพิวเตอร์ในปัจจุบันใช้เพื่อการผลิตและเผยแพร่สารสนเทศสามารถเพิ่มประสิทธิภาพถ้าเชื่อมกับระบบโทรคมนาคม ดังนั้นจึงทำให้สามารถแบ่งปันการใช้สารสนเทศในองค์กร บ้านเรือนและทั่วทั้งโลกได้ เครือข่ายคอมพิวเตอร์จึงเป็นเทคโนโลยีที่ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม เครือข่าย “อินเทอร์เน็ต” และ “ทางด่วนสารสนเทศ” เชื่อว่า จะเปลี่ยนรูปแบบวิธีการผลิตเผยแพร่และการแสวงหาสารสนเทศในสังคม

สรุปได้ว่า พัฒนาการของเทคโนโลยีสารสนเทศและโครงสร้างโทรคมนาคมทำให้เกิดสังคมยุคหลังอุตสาหกรรมขึ้น สังคมยุคหลังอุตสาหกรรมมีลักษณะเบี่ยงเบนจากการผลิตสินค้ามาผลิตบริการ เกิดกลุ่มนักวิทยาศาสตร์ ช่างเทคนิคและผู้เชี่ยวชาญ ความเปลี่ยนแปลงเหล่านี้เป็นผลมาจากเทคโนโลยีคอมพิวเตอร์และเทคโนโลยีโทรคมนาคม ตลอดจนการเพิ่มปริมาณความรู้และสารสนเทศซึ่งเป็นตัวแปรสำคัญทางเศรษฐกิจ

เศรษฐกิจและสังคมสารสนเทศ

การที่สารสนเทศมีความสำคัญและเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับเศรษฐกิจ สารสนเทศ จะมีคุณสมบัติ ดังนี้ (ประภาวดี สืบสนธิ์, 2543, หน้า 32)

1. สารสนเทศสามารถนำเสนอในสื่อรูปแบบใดก็ได้
2. สารสนเทศเมื่อใช้แล้วจะไม่หมดไป จึงสามารถนำมาขายเพื่อการใช้งานอีก โดยเนื้อหาไม่เสื่อมสูญไป
3. สารสนเทศมีค่าในตลาด ถือเป็นทรัพยากรสำคัญเช่นเดียวกับการลงทุน สารสนเทศเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับการตัดสินใจและการจัดการทรัพยากรอื่น ๆ ที่ใช้แล้วจะสูญสิ้นไป

สรุปได้ว่า สารสนเทศมีผลต่อเศรษฐกิจและสังคม มีราคาเป็นตัวกำหนดเช่นเดียวกับสินค้าอื่น ๆ ราคาของสารสนเทศขึ้นอยู่กับความต้องการของผู้บริโภค นอกจากนั้น ยังขึ้นอยู่กับค่าใช้จ่ายในการผลิตสารสนเทศในขั้นต้น เช่น ความซับซ้อนของสารสนเทศ หรือความยากลำบากในการรวบรวมสารสนเทศนั้น สารสนเทศใหม่ ทันสมัย ที่ทันเวลา มักจะมีราคาแพง การที่ประเทศชาติหรือสังคมหนึ่งสังคมใด จะสามารถดำรงคงอยู่อย่างเข้มแข็ง มั่นคง และสงบสุขได้ขึ้นอยู่กับศักยภาพของคน ในชาติหรือสังคมนั้น ๆ ซึ่งวิถีทางในการสร้างศักยภาพของชนในชาติหรือสังคมที่ยั่งยืนนั้นมีหนทางหนึ่ง คือ การได้รับการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต

ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตนั้น ได้มีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้
พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (ฉบับที่ 1-2) พ.ศ. 2542-2545 (2547, หน้า 3) มาตรา 4 ให้ความหมายของการศึกษาตลอดชีวิตว่า ... เป็นการศึกษา ที่ผสมผสานระหว่างการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เพื่อให้สามารถพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ	
ห้องสมุดงานวิจัย	
วันที่ 29	ธ.ป. 2555
เลขทะเบียน	247070
เลขเรียกหนังสือ	

สายสุรี จุติกุล (2546, หน้า 1) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่ไม่มีรูปแบบตายตัว ทุกคน ทุกวัยสามารถเรียนรู้ได้ทั้งในระบบการศึกษา นอกระบบ และตามอัธยาศัย และเรียนรู้กันได้ตั้งแต่แรกเกิดจนตายไม่มีการหยุดนิ่ง เป็นการเรียนรู้ตลอดเวลาและอย่างสม่ำเสมอ กระทำได้ตลอดเวลา ทุกสถานที่ มนุษย์ไม่ควรที่จะใฝ่รู้ ต้องอยากรู้อยากเห็นตลอดเวลา อย่าให้สิ้นไฟยิ่งรู้มากยิ่งมีข้อมูลมาก ก็ยังมีโอกาสในการตัดสินใจถูกต้องแม่นยำมากขึ้น

สุมาลี สังข์ศรี (2545, หน้า 1) กล่าวว่า การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาในภาพรวมทั้งหมดซึ่งครอบคลุมทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการศึกษาที่จำเป็นสำหรับบุคคลทุกช่วงอายุตั้งแต่เกิดจนตายโดยในแต่ละช่วงชีวิตบุคคลอาจได้รับการศึกษารูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง หรือหลายรูปแบบผสมผสานกัน เป็นการเรียนรู้ที่สัมพันธ์กับชีวิตและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตทั้งด้านสังคม สิ่งแวดล้อม ศาสนา เศรษฐกิจ การเมือง ทั้งนี้เพื่อบูรณาการบุคคลอย่างเต็มศักยภาพให้มีความรู้ ทักษะและประสบการณ์อย่างเพียงพอต่อการดำรงชีวิต การประกอบอาชีพและการปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปได้เหมาะสมในทุกช่วงชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง การบูรณาการการศึกษาตามอัธยาศัย การศึกษาในโรงเรียนและการศึกษานอกโรงเรียนในการระดมเอาทรัพยากรทางการศึกษาที่มีอยู่ในสังคมมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพและคุณธรรมของมนุษย์ ทำให้มนุษย์สามารถแก้ปัญหาและพัฒนาคุณภาพชีวิตได้อย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนตาย (กรมการศึกษานอกโรงเรียน, 2538, หน้า 3)

ดังนั้น จึงสรุปได้ว่า การศึกษาตลอดชีวิต คือ การศึกษาทุกประเภทที่เกิดขึ้นของมนุษย์ตั้งแต่เกิดจนตาย โดยมีแหล่งเรียนรู้ที่เน้นการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษาแบบไม่เป็นทางการจากทุกแหล่งความรู้ในชุมชน และสังคมที่สามารถเกิดขึ้นได้ตลอดเวลาโดยไม่จำกัดสถานที่

ความสำคัญของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตมีความสำคัญ ดังนี้

ครรชิต มาลัยวงศ์ (2552) อธิบายว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง เพราะโลกทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงเร็วเหลือเกิน ความเปลี่ยนแปลงนี้เกิดจากการคิดค้นความรู้ใหม่ ๆ โดยนักวิจัยจนกระทั่งกล่าวกันว่า ความรู้เพิ่มขึ้นสองเท่าทุก 18 เดือน นอกจากนั้นความเปลี่ยนแปลงยังเกิดจากการสร้างทั้งสิ่งประดิษฐ์และกระบวนการใหม่ ๆ ออกมาตลอดเวลา จนกระทั่งทำให้สิ่งประดิษฐ์ที่มีอยู่ต้องทันสมัยไปอย่างรวดเร็วทั้ง ๆ ที่ยังใช้งานได้อยู่ เช่น เครื่องพิมพ์ดีดตั้งโต๊ะก็กลายเป็นเครื่องพีซีพร้อมโปรแกรมประมวลคำหรือเครื่องรับโทรทัศน์ขาวดำก็กลายเป็นเครื่องรับโทรทัศน์สี ความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ทำให้คนในยุคนี้ล้าสมัยได้รวดเร็วพอ ๆ กับสิ่งประดิษฐ์ต่าง ๆ ดังนั้น หากพวกเราคนไทยไม่คิดที่จะเรียนรู้ตลอดชีวิตแล้วไม่ช้าทั้งคนไทยและประเทศไทยก็จะล้าสมัยและไม่อาจจะมีที่อยู่ในประวัติศาสตร์ของโลกได้อีกต่อไป

การจัดการศึกษาให้กับประชาชนในประเทศเป็นเรื่องสำคัญอย่างยิ่ง โดยเฉพาะรูปแบบการศึกษาตลอดชีวิต ซึ่งสามารถทำให้ทุกคนดำเนินชีวิตได้อย่างปกติสุข การศึกษาตลอดชีวิตจึงมีความสำคัญอย่างมาก (สายสุรี จุติกุล, 2546; สุมาลี สังข์ศรี, 2543, หน้า 3-4) ซึ่งสามารถสรุปได้ ดังนี้

1. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเตรียมประชาชนให้มีความพร้อม มีภูมิคุ้มกันที่จะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างเท่าทันและสามารถปรับตัวได้อย่างเหมาะสม อาทิ การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอาชีพการงาน สังคมและวัฒนธรรม ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการและเทคโนโลยี ทางด้านการเมือง การปกครอง ด้านความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิต โครงสร้างประชากร และข้อจำกัดของการจัดการศึกษาที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน เป็นต้น

2. การศึกษาตลอดชีวิตทำให้ทุกคนสามารถแสวงหาความรู้ได้ต่อไป ไม่ใช่ศึกษาได้เฉพาะวัยเรียนที่เป็นเพียงส่วนหนึ่งของชีวิตเท่านั้น ซึ่งในความเป็นจริงช่วงชีวิตหลังวัยเรียนเป็นช่วงชีวิตที่ยาวนานกว่า

3. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นกระบวนการอันหนึ่งอันเดียวกับชีวิตที่มี การถ่ายทอดความรู้จากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเป็นลำดับ

4. การศึกษาตลอดชีวิตมุ่งพัฒนาคนอย่างเต็มศักยภาพอย่างยั่งยืน ทั้งความรู้ ทักษะและประสบการณ์

หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต

สุมาลี สังข์ศรี (2548, หน้า 43-54) กล่าวถึง หลักการของการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

1. การศึกษาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์
2. บุคคลมีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ตลอดชีวิต
3. การศึกษามีได้สิ้นสุดลงเมื่อบุคคลจบจากโรงเรียนหรือสถาบันการศึกษา
4. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมด
5. การศึกษาตลอดชีวิตเป็นการศึกษาที่มีการผสมผสานกันทั้งในแนวตั้ง

และแนวนอน

6. การศึกษาตลอดชีวิตเน้นความเท่าเทียมกันของโอกาสทางการศึกษา
7. การศึกษาตลอดชีวิตควรมีความยืดหยุ่นและหลากหลาย
8. การศึกษาควรมีความเป็นประชาธิปไตยหรือให้อิสระแก่ผู้เรียน
9. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้
10. ให้เครื่องมือในการแสวงหาความรู้
11. ให้ศึกษาเรียนรู้เรื่องของชีวิตและสภาพปัญหาที่ต้องเผชิญในชีวิตจริง
12. บ้านเป็นจุดเริ่มต้นของการศึกษาตลอดชีวิต
13. ชุมชนมีบทบาทสำคัญ
14. ต้องอาศัยความร่วมมือของทุกฝ่าย
15. การศึกษาตลอดชีวิตเน้นการจัดการศึกษาเพื่อให้บุคคลพึ่งตนเองได้

แนวปฏิบัติของการศึกษาตลอดชีวิต

การศึกษาตลอดชีวิตมีแนวปฏิบัติ ดังนี้

กล้า สมตระกูล (2552) เสนอแนวปฏิบัติเพื่อให้ประชาชนได้รับการศึกษาตลอดชีวิต ดังนี้

1. การศึกษาในระบบโรงเรียนจะต้องไม่สิ้นสุดเพียงเมื่ออยู่ในโรงเรียนแต่จะต้องจัดให้บุคคลเมื่อจบการศึกษาจากโรงเรียนไปแล้วสามารถเข้ามาเรียนได้อีก กล่าวคือ โรงเรียนจะต้องทำหน้าที่เป็นผู้เตรียมความพร้อมด้านความรู้ความสามารถ และปลูกฝังแนวคิดเกี่ยวกับการ ศึกษาตลอดชีวิตแก่นักเรียนเพื่อให้ นักเรียนสามารถมีทัศนคติ แรงจูงใจที่จะใฝ่รู้ และสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองหลังจากจบการศึกษาจากโรงเรียนแล้ว

2. ทุกหน่วยงานในสังคมมีบทบาทในการจัดการศึกษา อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สวนสัตว์ สโมสร ศาลาประชาคม วัด ที่ทำงาน เป็นต้น อันเป็นการจัดการเครือข่าย การเรียนรู้ของสถาบันการศึกษา องค์กรภาครัฐ และเอกชน เป็นการ จัดประสบการณ์ การเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน เช่น บริการข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ เพื่อเป็นแหล่งความรู้ให้ผู้เรียน สามารถศึกษาค้นคว้าได้ด้วยตนเอง

3. การจัดประสบการณ์การเรียนรู้ให้ผู้เรียน ควรจะจัดหลักสูตรในลักษณะของ การบูรณาการ สอดคล้องกับวิถีชีวิตและประสบการณ์ของผู้เรียน เพื่อเสริมทักษะความรู้ และพัฒนาคุณภาพของผู้เรียน โดยให้ถือการทำงานหรือชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้

4. หลักสูตรการศึกษาตลอดชีวิตจะต้องครอบคลุมบทบาทของมนุษย์ตั้งแต่เกิด จนตายตั้งแต่ชีวิตส่วนบุคคล ครอบครัว การงาน การพักผ่อน สังคม การเมือง เศรษฐกิจ ฉะนั้นจะต้องพัฒนาให้มีเครื่องมือที่จะเรียนรู้ สามารถใช้แหล่งวิทยาการ มีแรงจูงใจ ที่จะคิดศึกษาหาความรู้ไปตลอดชีวิต

5. การศึกษาในระบบนอกระบบและตามอัธยาศัย ต้องเกื้อกูลกันสังคมจะต้อง ส่งเสริมให้มีแหล่งวิชาที่ทุกคนมีโอกาสใช้สื่อทุกประเภทและศึกษา หาความรู้จากแหล่ง ต่าง ๆ อาทิ ห้องสมุด วิทยุ โทรทัศน์ พิพิธภัณฑ์ ฯลฯ แนวคิดการศึกษาตลอดชีวิตได้นำ ไปใช้โดยจัดการศึกษาตลอดช่วงอายุของบุคคลในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งในระบบโรงเรียน นอกระบบโรงเรียน และการศึกษาตามอัธยาศัย ทั้งนี้จะต้องปรับโครงสร้างขององค์กร ที่จัดการศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบาย หลักการศึกษาตลอดชีวิตโดยยึด การบูรณาการ ความเสมอภาค ความเป็นประชาธิปไตย และความสอดคล้องกับวิถีชีวิต

การจัดการศึกษาตลอดชีวิตให้มีประสิทธิภาพควรมีแนวปฏิบัติในประเด็นหลัก (สุมาลี สังข์ศรี, 2548, หน้า 54-70) ดังต่อไปนี้

1. กำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ในการจัดการศึกษาให้ชัดเจน
2. ศึกษาวิเคราะห์และกำหนดกลุ่มเป้าหมายให้ชัดเจน
3. จัดการศึกษาทุกประเภทให้ได้ทั้งปริมาณและคุณภาพ
4. จัดแหล่งการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เปิดกว้างและประสานสัมพันธ์
5. ผู้จัดการศึกษาดลอดชีวิตควรประสานความร่วมมือระหว่างกัน
6. เนื้อหาหลักสูตรจะต้องเกี่ยวข้องกับชีวิตจริงและสอดคล้องกับความต้องการของประชาชน

7. วิธีการให้การศึกษาหาความรู้ ควรมีความหลากหลายให้ผู้เรียนเลือกได้ตามความต้องการและความสามารถ
8. ใช้สื่อและเทคโนโลยีช่วยในการจัดการศึกษาให้ครอบคลุมต่อเนื่องตลอดชีวิต
9. พัฒนาคูรู้รับบทบาทและมีทักษะในการจัดการศึกษาดลอดชีวิต
10. การวัดและประเมินผลควรใช้วิธีการที่เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริง
11. สร้างแรงจูงใจในการเรียนรู้ให้กับกลุ่มเป้าหมายให้เป็นผู้ใฝ่รู้
12. สร้างนิสัยการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้กับประชาชน
13. ส่งเสริมให้ชุมชนเป็นชุมชนแห่งการเรียนรู้

ครรชิต มัลลียงส์ (2552) กล่าวว่า เทคโนโลยีสารสนเทศเป็นเครื่องมือที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการทำงานทุก ๆ ด้าน เช่น ด้านธนาคารและการเงิน ด้านอุตสาหกรรม ด้านการปกครอง ด้านการพาณิชย์กรรม ด้านสาธารณสุข และด้านการศึกษาด้วยการจัดให้คนไทยสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิตโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้าช่วย มี 3 ประเด็นดังนี้ คือ

1. หน่วยงานที่ควรเป็นแกนกลางในการจัดให้มีเนื้อหาสำหรับการเรียนรู้ตลอดชีวิต หน่วยงานนี้อาจจะมีได้หลายแห่งและหลายระดับระดับสำคัญที่สุดคือ สถาบันการศึกษาที่จัดทำโปรแกรมบทเรียนหรือบทนำเสนอต่าง ๆ อันเป็นความรู้อันหลากหลายไว้ในระบบอินเทอร์เน็ตให้คนทั่วไปเข้าถึงได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ปัจจุบันนี้มหาวิทยาลัยและโรงเรียนหลายแห่งได้เริ่มนำการบรรยายของวิชาต่าง ๆ มาบันทึกเอาไว้ในอินเทอร์เน็ตแล้วแต่ยังไม่ทั่วถึง และอาจจะยังเป็นเนื้อหาสำหรับการเรียนรู้ในด้านวิชาการแบบปิดมากกว่าเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต หน่วยงานแกนกลาง

ควรมีความหลากหลาย เช่น มหาวิทยาลัยและสถานศึกษา ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ ศูนย์ศิลปาชีพ วัดทางพุทธศาสนา โบสถ์ทางคริสต์ศาสนา มัสยิด ฯลฯ

2. ผู้จัดทำเนื้อหา ได้แก่ ผู้มีความรู้ทางศาสตร์ต่าง ๆ เช่น นักปราชญ์ราชบัณฑิต ครูอาจารย์ พระภิกษุ บาทหลวง ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานมานาน หลายท่านสอนวิชาการต่าง ๆ ต่อเนื่องมาหลายปี และผู้มีความรู้ต่าง ๆ อาจจะสิ้นไปพร้อมกับประสบการณ์ที่บันทึกสะสมเอาไว้ ดังนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องให้ท่านเหล่านี้ถ่ายทอดประสบการณ์ไว้ในรูปแบบดิจิทัลเพื่อให้อนุชนรุ่นหลังได้รับทราบและเรียนรู้จากประสบการณ์

ความพยายามที่จะจัดทำเนื้อหาที่มีคุณค่านั้นยังเป็นเรื่องยากสำหรับทุกวันนี้ เพราะผู้ที่มีประสบการณ์สำคัญ ๆ จำนวนมากไม่รู้จักเทคโนโลยีสารสนเทศ และไม่สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ในรูปแบบดิจิทัลได้ ดังนั้น การถ่ายทอดประสบการณ์จากผู้มีความรู้เอาไว้ได้ อาจทำได้ด้วยการจัดกลุ่มนักเทคโนโลยีสารสนเทศที่มีความสามารถเชื่อมโยงกับผู้มีความรู้เพื่อหาทางคิดและถ่ายทอดประสบการณ์นานหลายสิบปีเพื่อบันทึกลงในระบบอินเทอร์เน็ตหรือรูปแบบอื่น ๆ

3. ตัวผู้เรียน การเรียนรู้ตลอดชีวิตนั้นทำได้หลายวิธี การอ่านหนังสือและหนังสือพิมพ์ การเข้ารับการฝึกอบรม การเข้าร่วมสัมมนา การเดินทางท่องเที่ยว การไปชมพิพิธภัณฑ์ ฯลฯ แต่วิธีที่เหมาะสมมากที่สุดในยุคปัจจุบัน คือ การเข้าใช้อินเทอร์เน็ต

แหล่งการเรียนรู้

ความหมายของแหล่งการเรียนรู้

แหล่งการเรียนรู้มีความหมายกว้างขวาง และได้มีผู้รู้ใช้คำเรียกที่แตกต่างกันออกไป เช่น แหล่งความรู้ แหล่งการเรียนรู้ แหล่งข้อมูลท้องถิ่น แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งสื่อการสอนชุมชน แหล่งทรัพยากรชุมชน แหล่งวิทยากรชุมชน เป็นต้น แต่ความหมายเหล่านี้มีความใกล้เคียงกัน ซึ่งแหล่งการเรียนรู้มีความหมายดังต่อไปนี้

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544, หน้า 21) กล่าวว่า แหล่งการเรียนรู้ คือ สถานที่ต่าง ๆ รอบตัวเราเป็นสถานที่ที่ให้ความรู้แก่เราได้ตลอดเวลา เป็นแหล่งที่มีความรู้อย่างมหาศาล

เป็นแหล่งที่บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ตามความสนใจ ตามศักยภาพและโอกาสตามความสามารถโดยเรียนรู้ได้อย่างไม่เป็นทางการ

• อ้อมใจ วงษ์มณฑา (2548, หน้า 33) กล่าวว่า แหล่งเรียนรู้ หมายถึง สภาพแวดล้อมที่เป็นสถานที่ภูมิปัญญาท้องถิ่น และเทคโนโลยีสารสนเทศ ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้และได้ศึกษาค้นคว้าความรู้ที่เป็นประโยชน์ในการพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติฯ (2547) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของแหล่งการเรียนรู้ไว้ว่า

... มาตรา 25 รัฐต้องส่งเสริมการดำเนินงานและการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตทุกรูปแบบ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ศูนย์กีฬาและนันทนาการ แหล่งข้อมูลและแหล่งการเรียนรู้อื่นอย่างเพียงพอและมีประสิทธิภาพ

นอกจากนั้น จันทนา เวชโอสถศักดิ์ (2551, หน้า 12) กล่าวถึงแหล่งการเรียนรู้ที่จัดตั้งขึ้นในชุมชนทั่วประเทศ จะส่งผลให้กับประชาชนในชุมชนได้ใช้ประโยชน์ ดังนี้ คือ

1. เพื่อเป็นศูนย์กลางความรู้ของชุมชน
2. เพื่อเป็นศูนย์กลางการจัดกิจกรรมส่งเสริมความรู้ อาชีพต่าง ๆ ในชุมชน และแลกเปลี่ยนประสบการณ์ อันจะนำไปสู่การปรับปรุงใช้ในการดำรงชีวิต
3. เพื่อเป็นแหล่งให้บริการข้อมูลข่าวสารให้คนในชุมชนเป็นผู้ทันต่อเหตุการณ์ในปัจจุบัน
4. เพื่อส่งเสริมและให้ประชาชนในชุมชนที่อยู่ห่างไกลได้มีการเรียนรู้ตลอดเวลา อีกทั้งเป็นแหล่งที่ให้การศึกษาอย่างต่อเนื่องของชุมชน ในการสร้างนิสัยรักการอ่าน ตลอดจนทำให้ชุมชนได้รู้จักแสวงหาความรู้

5. เพื่อเป็นแหล่งเพิ่มพูนภูมิปัญญาของชาวบ้านทั้งในด้านการจัดเก็บและการประชาสัมพันธ์ชุมชน
6. เพื่อเป็นแหล่งที่ใช้ในการพัฒนาการวางแผนและจัดการ โดยคนภายในชุมชน

ประเภทของแหล่งการเรียนรู้

ชัยยศ อิ่มสุวรรณ์ (2544, หน้า 22) ได้จำแนกประเภทแหล่งการเรียนรู้ไว้กว้าง ๆ 2 ประเภท คือ

1. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์ของการเรียนรู้ เช่น ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ สวนพฤกษศาสตร์ อุทยานวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เป็นต้น
2. แหล่งการเรียนรู้ที่จัดกระทำไว้เพื่อวัตถุประสงค์อื่นเป็นหลัก โดยมีหรือไม่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้ เช่น หอศิลป์ ศูนย์กีฬาและนันทนาการ สวนสัตว์ สวนสาธารณะ เป็นต้น

จรีพร กาญจนการุณ (2547, หน้า 44) จัดแบ่งแหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชนเป็น 2 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. แหล่งหรือสภาพที่มีลักษณะการก่อตั้งหรือกำเนิดโดยธรรมชาติ
2. แหล่งที่มนุษย์สร้างขึ้น

สกุล จันดี (2552) แบ่งประเภทของการเรียนรู้ในชุมชนออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้

1. แหล่งเรียนรู้ประเภทบุคคลและองค์กรในชุมชน หมายถึง บุคคล คณะบุคคล หรือตัวแทนขององค์กรต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ในชุมชนที่มีความรู้ ความสามารถ เฉพาะด้าน ที่สามารถถ่ายทอดความรู้ แนวคิด หลักการ และวิธีการปฏิบัติ ให้แก่ผู้สนใจได้ เช่น ตัวแทนด้านธุรกิจและอุตสาหกรรม ตัวแทนรัฐบาลหรือหัวหน้าส่วนราชการ คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ให้คำปรึกษาองค์กรต่าง ๆ ผู้ชำนาญพิเศษหรือผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น พระภิกษุสงฆ์หรือผู้นำศาสนาต่าง ๆ ผู้นำชุมชน คณะบุคคลจากสถาบันต่าง ๆ เป็นต้น

2. แหล่งเรียนรู้ประเภททรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น หมายถึง ทรัพยากรหรือสิ่งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ หรือทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น

เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรน้ำ ทรัพยากรแร่ธาตุ ทรัพยากรสัตว์ เชื้อน อ่างเก็บน้ำ ฝายชลประทาน ลำคลอง อุทยานแห่งชาติ ศูนย์อนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่า เป็นต้น

3. แหล่งเรียนรู้ประเภทอาคารสถานที่และสิ่งก่อสร้าง หมายถึง อาคาร สถานที่ หรือสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้นทั้งในอดีตและปัจจุบัน เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ วัด พิพิธภัณฑ์ พระพุทธรูป โบสถ์ วิหาร ศูนย์ราชการ โรงพยาบาล สถาบันการศึกษา โรงงานอุตสาหกรรม ตลาด อนุสาวรีย์ ศาลหลักเมือง เรือนจำ สถานีตำรวจ สวนสาธารณะ สวนสัตว์ ศูนย์วิทยาศาสตร์ ศูนย์พัฒนาวิชาการเกษตร โรงงานอุตสาหกรรม เป็นต้น

4. แหล่งเรียนรู้ประเภทสื่อวัฒนธรรมและเทคโนโลยี หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ที่เป็นสิ่งประดิษฐ์คิดค้นที่เป็นผลมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ สื่อการเรียนรู้ต่าง ๆ ที่เป็นนวัตกรรม หรือเทคโนโลยี ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น ห้องสมุดประชาชน เครื่องอิเล็กทรอนิกส์ต่าง ๆ ระบบรถยนต์ต่าง ๆ เคมีภัณฑ์ สิ่งประดิษฐ์ใหม่ ๆ เทคโนโลยีสารสนเทศ การสอนทางไกลผ่านดาวเทียม ระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ วิทยุโทรทัศน์ ห้องสมุดอิเล็กทรอนิกส์ อินเทอร์เน็ต เป็นต้น

5. แหล่งเรียนรู้ประเภทศิลปะ วัฒนธรรมและจารีตประเพณี หมายถึง แหล่งการเรียนรู้ทางสังคมที่แสดงถึงความเป็นอยู่ ความเชื่อ วิถีชีวิตที่สืบทอดกันมา ตั้งแต่อดีต เช่น ศิลปหัตถกรรมพื้นบ้าน ดนตรีพื้นเมือง การแสดงพื้นบ้าน วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ ของคนในชุมชน กิจกรรมชุมชน พิธีทางศาสนา ประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมต่าง ๆ ศิลปกรรม แกะสลัก เครื่องปั้นดินเผา ภาพวาด ภาพเขียน เป็นต้น

การพัฒนาแหล่งการเรียนรู้

แนวทางการพัฒนาและการใช้ประโยชน์แหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายของการเรียนรู้ตลอดชีวิตของชุมชนไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน ต้องมีลักษณะอยู่ในกรอบของความรับผิดชอบต่อเศรษฐกิจ พหุติกรรมทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติของชุมชนและประเทศชาติจะต้องเป็นการพัฒนาและการใช้ประโยชน์ให้ได้อย่างเต็มศักยภาพและต้องเป็นแนวทางที่ผ่านกระบวนการความคิดเห็น

ข้อเสนอแนะที่ได้จากชุมชนด้วยกระบวนการทัศน์ใหม่ดังกล่าวนี้ สามารถสรุปได้กรอบแนวคิดในการศึกษาต่อไปนี้ (จูริพร กาญจนการุณ, 2547, หน้า 45)

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิตของประชาชนสามารถเรียนได้จากการศึกษาในระบบ โรงเรียน นอกโรงเรียน การศึกษาตามอัธยาศัย
2. แหล่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตในชุมชน ได้แก่ สถานศึกษา และแหล่งการเรียนรู้อื่น ๆ นอกสถานศึกษา
3. เป้าหมายสูงสุดของการเรียนรู้ตลอดชีวิต คือ การพัฒนาที่ยั่งยืน
4. แหล่งการเรียนรู้อื่นนอกสถานศึกษาในชุมชนมีมากมาย และน่าจะพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์ในการเรียนรู้ตลอดชีวิตเต็มศักยภาพได้มากกว่าปัจจุบัน

ฉันทนา เวชโอสถศักดิ์ (2551, หน้า 13) ได้เสนอแนะการพัฒนาแหล่ง การเรียนรู้ชุมชนตลอดชีวิตโดยใช้วิธีการแบบล่างขึ้นบน (bottom-up approach) เป็นแนวความคิดการพัฒนาชุมชนโดยทำงานร่วมกับชุมชน ดังขั้นตอนต่อไปนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวินิจฉัยและการวิเคราะห์ความต้องการของชุมชน ต้องทำความเข้าใจปัญหาของชุมชนแต่ละแห่งและมีการศึกษาความต้องการที่แท้จริงของชุมชนนั้นซึ่งแต่ละชุมชนมีความแตกต่างกันทั้งในด้านบริบทสังคม การศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ และภูมิศาสตร์ที่ตั้ง สิ่งเหล่านี้ไม่สามารถมองข้ามได้ เพราะว่าคนจะเกิดการเรียนรู้จากการแก้ปัญหาหรือเมื่อมีปัญหา ฉะนั้นในการจัดตั้งแหล่งการเรียนรู้ควรต้องคำนึงปัญหาในชุมชนโดยต้องยึดการมีส่วนร่วมของประชาชน ความต้องการของประชาชน และต้องกระทำอย่างต่อเนื่องเพื่อให้บรรลุในการศึกษาตลอดชีวิตนั้น

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ ในด้านจัดกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนต้องคำนึงถึง

1. การสร้างแรงจูงใจให้กับผู้เรียน เพราะว่าการเรียนรู้ของคนส่วนใหญ่เป็นผู้ใหญ่วัยทำงานหรือผู้ที่รับผิดชอบครอบครัว ฉะนั้นผู้คนเหล่านี้มักจะอยากเห็นคุณค่าของการศึกษาตลอดทั้งการมีประสบการณ์ต้องการเห็นจุดมุ่งหมายของการเรียนว่า จะนำไปใช้ทำอะไร ซึ่งการสร้างแรงกระตุ้นเป็นการจูงใจให้ผู้เรียนต้องการเรียนรู้และผู้เรียนสามารถเป็นผู้กำหนดขบวนการเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง

2. มีการเปิดโอกาสให้กับชุมชนได้เรียนรู้ในสิ่งใหม่ ๆ ด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง หรือเป็นกลุ่ม เช่น เรียนรู้ในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งนี้ต้องมีการจัดเตรียม เครื่องมือ วัสดุ อุปกรณ์การเรียนรู้ให้พร้อม โดยเฉพาะการเรียนรู้ด้วยตนเอง เนื่องจาก ผู้เรียนได้มีเวลาในการเรียนรู้ด้วยการไม่กำหนดเวลา ผู้เรียนสามารถเรียนได้ตามวันเวลาที่ผู้เรียนต้องการเรียนเป็นการสร้างความมั่นใจให้กับผู้เรียน

3. รูปแบบการเรียนรู้ เป็นการเรียนรู้โดยการกระทำ เน้นการเรียนรู้ควบคู่กับการปฏิบัติหรือการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ต้องผสมผสานเข้ากับงานหรือปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมของผู้เรียน

ขั้นตอนที่ 3 ปัจจัยต่อการพัฒนาแหล่งการเรียนรู้ เนื่องจากผู้เรียนเป็นวัยผู้ใหญ่ จะมีแนวทางในการเรียนรู้ที่ยึดปัญหาเป็นศูนย์กลาง โดยนำเอาการดำเนินชีวิต และประสบการณ์ปรับเข้ากับขบวนการเรียนรู้ ทำให้ทราบตนเองว่า จะเรียนไปเพื่ออะไร และมีวัตถุประสงค์ในการเรียนอย่างไรจึงจะประสบความสำเร็จในการศึกษา ฉะนั้น ผู้เรียนในวัยผู้ใหญ่มีความสามารถในการเลือกแผนการเรียนที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้ประโยชน์จากแหล่งวิทยาการต่าง ๆ มีความคิดริเริ่มและมีทักษะการวางแผน อย่างดี อีกทั้งใช้ประสบการณ์จากภายในตัวของผู้เรียนแล้วเชื่อมต่อกับความรู้ใหม่ เกิดแนวคิดที่จะพัฒนากิจกรรมและสิ่งใหม่ ๆ ขึ้นได้

ข้อมูลจังหวัดกรุงเทพมหานคร

ประวัติกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นเมืองหลวงของประเทศ เมื่อวันที่ 21 เมษายน พ.ศ. 2325 ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก (สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, 2542, หน้า 84)

ในปี พ.ศ. 2440 ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้มีการจัดตั้งสุขาภิบาลกรุงเทพขึ้นเป็นครั้งแรกด้วยทรงดำริที่จะให้มีการ “ทดลอง”

การปกครองในรูปแบบ “สุขาภิบาล” เพื่อเป็นพื้นฐานของการปกครองตนเองของประชาชนในอนาคต

ต่อมาในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้กระทรวงนครบาลมารวมกับกระทรวงมหาดไทยและมีการแต่งตั้งตำแหน่งสมุหพระนครบาล ทำหน้าที่ปกครองดูแลรับผิดชอบมณฑลกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะซึ่งขณะนั้นประกอบด้วยจังหวัดพระนครธนบุรี นนทบุรี และสมุทรปราการ ครั้นในปี พ.ศ. 2476 มีการแบ่งหน่วยการปกครองออกเป็นจังหวัด อำเภอ ตำบล และหมู่บ้าน และนับตั้งแต่นั้นมามณฑลกรุงเทพมหานครเดิมก็กลายสภาพมาเป็นจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีมีฐานะเป็นหน่วยปกครองส่วนภูมิภาค

ต่อมาเมื่อวันที่ 21 ธันวาคม พ.ศ. 2514 ในระหว่างที่คณะปฏิวัติทำหน้าที่บริหารประเทศ ให้ปรับปรุงระบบการปกครองจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีโดยให้รวมเอาจังหวัดพระนครและจังหวัดธนบุรีเข้าด้วยกันเป็นจังหวัดนครหลวงกรุงเทพธนบุรี โดยยังคงรูปการปกครองและการบริหารราชการส่วนภูมิภาคไว้ มีผู้ว่าราชการนครหลวงกรุงเทพธนบุรีเป็นผู้รับผิดชอบในการบริหารงาน

ต่อมา เมื่อวันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2515 คณะปฏิวัติได้มีประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 335 ให้เปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนครหลวงกรุงเทพธนบุรีใหม่อีกครั้ง คือ ให้รวมกิจการปกครองนครหลวงกรุงเทพธนบุรี องค์การบริหารนครหลวงกรุงเทพธนบุรี เทศบาลนครหลวงกรุงเทพธนบุรี ตลอดจนสุขาภิบาลต่าง ๆ ในเขตนครหลวงกรุงเทพธนบุรีเป็นหน่วยการปกครองเดียวกัน คือ “กรุงเทพมหานคร” (สำนักนโยบายและแผนกรุงเทพมหานคร, 2542, หน้า 84)

ที่ตั้งและลักษณะทางภูมิศาสตร์ของกรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครตั้งอยู่ในบริเวณภาคกลางตอนล่างของประเทศไทย โดยเป็นเมืองหลวงของประเทศ มีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ 1,568.7 ตารางกิโลเมตร และมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่สำคัญ ดังนี้

ภูมิประเทศ ลักษณะภูมิประเทศของกรุงเทพมหานครเป็นที่ราบลุ่ม มีระดับความสูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 1.50-2 เมตร เป็นพื้นที่อุดมสมบูรณ์ เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวและพืชประเภทต่าง ๆ

ภูมิอากาศ อุณหภูมิกรุงเทพมหานครนั้นมีภูมิอากาศแบบร้อนชื้น โดยอยู่ภายใต้อิทธิพลของลมมรสุม 2 ชนิด ได้แก่ ลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือและลมมรสุมตะวันออกเฉียงใต้

ทรัพยากรธรรมชาติ เหมาะแก่การเพาะปลูกข้าวมีการปลูกผัก ผลไม้ และทำสวนประเภทต่าง ๆ ในพื้นที่ด้านในและสำหรับด้านได้นั้นเป็นพื้นที่ป่าชายเลน

จำนวนประชากร ณ สิ้นปี พ.ศ. 2553 กรุงเทพมหานครมีประชากร 5,701,394 คน เป็นชาย 2,709,568 คน เป็นหญิง 2,991,826 คน (กระทรวงมหาดไทย, กรมการปกครอง, 2554)

เศรษฐกิจและสังคม

โครงสร้างทางเศรษฐกิจ กรุงเทพมหานครมีภาคอุตสาหกรรมเป็นแกนนำ โดยมีสัดส่วนประมาณร้อยละ 30 และมีอัตราขยายตัวต่อเนื่องตลอดมา รายได้ครัวเรือนและบุคคล กรุงเทพมหานครมีขนาดครัวเรือนเฉลี่ย 303 คนต่อครัวเรือน มีรายได้เฉลี่ยครัวเรือนต่อเดือน 26,909 บาท หรือรายได้เฉลี่ยต่อคน 8,154 บาท

การนับถือศาสนา ประชากรนับถือศาสนาพุทธมากที่สุด เป็นสัดส่วนร้อยละ 94.50 รองลงมา คือ ศาสนาอิสลามมีสัดส่วนร้อยละ 4.34 และศาสนาคริสต์ร้อยละ 1.02 (สำนักผังเมือง, กองวิชาการและแผนงาน, 2547, หน้า 6-13)

การแบ่งเขตปกครอง

ปัจจุบันกรุงเทพมหานครแบ่งการปกครองออกเป็น 50 เขต 169 แขวง ดังนี้ (ดูตาราง 1)

ตาราง 1

การแบ่งการปกครองกรุงเทพมหานครออก

เขตการปกครองในกรุงเทพมหานคร				
เขตที่ 1-10	เขตที่ 11-20	เขตที่ 21-30	เขตที่ 31-40	เขตที่ 41-50
1. เขตพระนคร	11. เขตลาดกระบัง	21. เขตบางขุนเทียน	31. เขตบางคอแหลม	41. เขตหลักสี่
2. เขตดุสิต	12. เขตยานนาวา	22. เขตภาษีเจริญ	32. เขตประเวศ	42. เขตสายไหม
3. เขตหนองจอก	13. เขตสัมพันธวงศ์	23. เขตหนองแขม	33. เขตคลองเตย	43. เขตคันนายาว
4. เขตบางรัก	14. เขตปญาไท	24. เขตราชบุรีบูรณะ	34. เขตสวนหลวง	44. เขตสะพานสูง
5. เขตบางเขน	15. เขตธนบุรี	25. เขตบางพลัด	35. เขตจอมทอง	45. เขตวังทองหลาง
6. เขตบางกะปิ	16. เขตบางกอกใหญ่	26. เขตดินแดง	36. เขตดอนเมือง	46. เขตคลองสามวา
7. เขตปทุมวัน	17. เขตห้วยขวาง	27. เขตบึงกุ่ม	37. เขตราชเทวี	47. เขตบางนา
8. เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย	18. เขตคลองสาน	28. เขตสาทร	38. เขตลาดพร้าว	48. เขตทวีวัฒนา
9. เขตพระโขนง	19. เขตตลิ่งชัน	29. เขตบางซื่อ	39. เขตวัฒนา	49. เขตทุ่งครุ
10. เขตมีนบุรี	20. เขตบางกอกน้อย	30. เขตจตุจักร	40. เขตบางแค	50. เขตบางบอน

ที่มา. จาก ข้อมูลพื้นฐานเพื่อการผังเมือง, (หน้า 13), โดย กองวิชาการและแผนงาน สำนักผังเมือง, 2547, กรุงเทพมหานคร: ผู้แต่ง.

ห้องสมุดประชาชน

การศึกษาเป็นชีวิตและผูกพันกับชีวิตมาช้านานและยังคงมีความสำคัญต่อมนุษย์อย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบันและอนาคต การศึกษาเป็นฐานในการพัฒนามนุษย์สิ่งที่ทำให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ชนิดอื่นอย่างเห็นได้เด่นชัด คือ ความสามารถในการศึกษามนุษย์สืบทอดปัญหาได้การศึกษาเสริมปัญญามนุษย์และเป็นเครื่องประกันความก้าวหน้าแหล่งให้การศึกษาที่สำคัญประเภทหนึ่ง คือ ห้องสมุด ห้องสมุดเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนการสอน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเรียนการสอนตามแนวทางในปัจจุบันที่มุ่งให้ผู้เรียนรู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (ปิยะนุช สุจิต, 2545, หน้า 3)

ความหมายของห้องสมุดประชาชน

มีผู้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชนไว้มากมาย ซึ่งได้รวบรวมไว้ดังนี้
 นางเยาว์ โตใจ (2542, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่ได้จัดตั้งขึ้นในท้องถิ่นต่าง ๆ โดยรัฐหน่วยงานเอกชนหรือบุคคลทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่ประชาชนโดยไม่คิดมูลค่า ไม่จำกัดเพศ วัย เชื้อชาติ ศาสนา ความคิดเห็นทางการเมืองและความรู้ เพื่อยกระดับความรู้และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้น รวมทั้งเป็นแหล่งการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนของประชาชน

สมาคมห้องสมุดแห่งประเทศไทย (2537, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชน หมายถึง ห้องสมุดที่จัดให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ และทุกระดับการศึกษา จัดตั้งขึ้นโดยหน่วยงานของรัฐให้เป็นส่วนหนึ่งของบริการทางการศึกษา ซึ่งรัฐต้องมีหน้าที่ดำเนินการทั้งมิได้จำกัดสิทธิของเอกชนหรือองค์กรต่าง ๆ ที่มีศรัทธาจัดตั้งขึ้นเพื่อบริการสังคม

สุเวช ฦ หนองคาย (2544, หน้า 4) ได้ให้ความหมายไว้ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นห้องสมุดที่ให้บริการสารสนเทศแก่ประชาชนในท้องถิ่นโดยไม่จำกัดวัย

ระดับความรู้ เชื้อชาติและศาสนา เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละแห่ง เป็นการส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน

• Gertzog and Beckman (1994, p. 4) ได้อธิบายว่า ห้องสมุดประชาชน คือ แหล่งรวบรวมวัสดุความรู้ที่จัดอย่างเป็นระบบ ดำเนินการโดยบุคลากรที่ได้รับการฝึกฝนทางวิชาชีพเปิดให้บริการแก่ประชาชนโดยสม่ำเสมอและได้รับการอุดหนุนด้วยงบประมาณของรัฐ ห้องสมุดประชาชนต่างจากห้องสมุดเฉพาะห้องสมุดมหาวิทยาลัย และห้องสมุดโรงเรียนตรงที่ไม่มีการจำกัดประเภทผู้ใช้

Prytherch (2000, p. 523) ได้ให้ความหมายว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่รับเงินสนับสนุนจากเงินกองทุนสาธารณะ และประชาชนทุกคนทุกระดับสามารถเข้าใช้ห้องสมุดโดยไม่ต้องเสียค่าบำรุง

Usherwood (1997, p. 380) ได้ให้ความหมายของห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่มีการจัดตั้งขึ้นด้วยกองทุนสาธารณะ เน้นให้บริการแก่ประชาชนเพื่อการปรับปรุงคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น โดยใช้ประโยชน์จากทรัพยากรสารสนเทศรูปแบบต่าง ๆ ทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์ สื่อทัศนวัสดุ และวัสดุอิเล็กทรอนิกส์

จากความหมายของห้องสมุดประชาชนที่กล่าวมาข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชน คือ ห้องสมุดที่ได้รับการอุดหนุนจากงบประมาณของรัฐ หรือมีการจัดตั้งขึ้นด้วยกองทุนสาธารณะ ทั้งนี้เพื่อให้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพและทุกระดับการศึกษาเพื่อยกระดับความรู้และความเป็นอยู่ของประชาชนให้ดีขึ้นซึ่งสอดคล้องกับความต้องการของชุมชนแต่ละแห่งที่ส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองตลอดชีวิตของประชาชนในชุมชน รวมทั้งเป็นแหล่งการศึกษาทั้งในและนอกระบบโรงเรียนของประชาชน

ความสำคัญของห้องสมุดประชาชน

ห้องสมุดประชาชน เป็นสถานที่ที่มีความสำคัญแห่งหนึ่งของชุมชนที่สามารถตอบสนองความต้องการในการศึกษาหาความรู้ของประชาชน ให้รู้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้อย่างต่อเนื่องเพราะห้องสมุดเป็นสถานที่รวบรวมสื่อความรู้

ที่มีค่ามากมายหลายชนิดที่เหมาะสมไว้บริการแก่ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับ การศึกษาได้ศึกษาหาความรู้ไปจนตลอดชีวิต (กิตติเกษม ใจชื่น, 2536, หน้า 25)

• กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2532, หน้า 1) ได้อธิบายความสำคัญของห้องสมุดประชาชนไว้ดังนี้

1. เป็นแหล่งความรู้ทุกประเภท สนองตอบความอยากรู้อยากเห็นของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ศาสนาทุกระดับความรู้ไปจนตลอดชีวิตสร้างความเพลิดเพลิน จรรโลงใจรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์และช่วยแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต

2. ทำหน้าที่รวบรวมและให้บริการความรู้ ข่าวความเคลื่อนไหวเหตุการณ์สำคัญใหม่ ๆ ตามความเปลี่ยนแปลงของโลก

3. ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต ตามความสนใจในแต่ละสาขาวิชาการตามสภาพของแต่ละบุคคล

4. เปิดโอกาสให้ผู้ให้บริการได้เข้าไปศึกษาค้นคว้าได้ตลอดเวลา

วณิ ฐาปนวงศ์สานติ (2540, หน้า 12-16) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของห้องสมุดดังนี้

1. เพื่อการศึกษา (education) เป็นการส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักค้นคว้าด้วยตนเอง การรับฟังความรู้จากชั้นเรียนไม่เพียงพอต่อการนำมาใช้กับชีวิตประจำวัน หนังสือและวัสดุต่าง ๆ ในห้องสมุดจะช่วยแก้ปัญหาได้

2. เพื่อให้ข่าวสารและความรู้ (information) ผู้ใช้ห้องสมุดจะเป็นผู้ทันสมัยต่อเหตุการณ์โลกถ้ารู้จักใช้บริการห้องสมุด

3. เพื่อการค้นคว้าและวิจัย (research) ห้องสมุดเป็นแหล่งช่วยแก้ปัญหาความไม่รู้แก่ผู้ที่รู้จักศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองโดยใช้วัสดุที่มีอยู่ในห้องสมุดเป็นคู่มือ อาจมีบรรณารักษ์เป็นผู้ให้ความช่วยเหลือในบางครั้ง ห้องสมุดเป็นแหล่งอ้างอิงในการวิจัยต่าง ๆ ได้

4. เพื่อให้เกิดความจรรโลงใจ (inspiration) หนังสือนอกจากจะให้ความรู้แล้วยังให้ความซาบซึ้งก่อให้เกิดความดีงามในจิตใจ

5. เพื่อความเพลิดเพลิน (recreation) ห้องสมุดจะช่วยสร้างความเพลิดเพลิน สนับสนุนการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การอ่านนวนิยาย บันเทิงคดีจะช่วยผ่อนคลายความตึงเครียด

ห้องสมุดเป็นแหล่งรวบรวมสารสนเทศที่หลากหลายและมีประโยชน์ ดังต่อไปนี้ (มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2548, หน้า 10)

1. ก่อให้เกิดการเรียนรู้อย่างไม่มีที่สิ้นสุด
2. กระตุ้นให้รักการอ่านและการศึกษาค้นคว้า
3. ก่อให้เกิดการศึกษาอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง
4. เป็นสื่อกลางในกระบวนการเรียนการสอน
5. ตอบสนองความต้องการในการแสวงหาความรู้เฉพาะบุคคล

สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชนเป็นแหล่งให้บริการข้อมูลข่าวสาร ให้ความเพลิดเพลินในยามว่างและเป็นแหล่งให้ความรู้เพื่อการศึกษาค้นคว้าวิจัยของประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกเชื้อชาติ ศาสนา ทุกระดับความรู้ เป็นสถานที่ในการจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่าน เพื่อปลูกฝังให้ประชาชนรักการอ่าน ส่งเสริมการศึกษตลอดชีวิตของประชาชน

ประเภทของห้องสมุดประชาชน

นักการศึกษาหลายท่านได้จัดประเภทของห้องสมุดประชาชน ตามลักษณะต่าง ๆ ไว้ดังนี้

ก่อเกียรติ ขวัญสกุล (2547, หน้า 31-32) ได้จำแนกห้องสมุดประชาชนไว้ตามขนาด ดังนี้

1. ห้องสมุดประชาชนขนาดใหญ่ ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนจังหวัด หอสมุดศรีชมังคลาภิเษกพระราชวังไกลกังวล ซึ่งมีลักษณะอาคารขนาดใหญ่
2. ห้องสมุดประชาชนขนาดกลาง ได้แก่ ห้องสมุดประชาชน “เฉลิมราชกุมารี” ลักษณะเป็นอาคาร 2 ชั้น
3. ห้องสมุดประชาชนขนาดเล็ก ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนอำเภอลักษณะอาคารเป็นอาคารชั้นเดียว

จิราภรณ์ โนราช (2537, หน้า 53) จำแนกห้องสมุดประชาชนในประเทศไทยตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ ดังนี้

1. ห้องสมุดประชาชนสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ สังกัดกรมการศึกษานอกโรงเรียน ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนระดับจังหวัดและระดับอำเภอ นอกจากนี้กรมการศึกษานอกโรงเรียนยังได้จัดที่อ่านหนังสือประจำหมู่บ้าน ที่อ่านหนังสือในวัด และห้องสมุดเคลื่อนที่
2. ห้องสมุดประชาชนสังกัดกรุงเทพมหานคร ได้แก่ ห้องสมุดประชาชนสวนลุมพินี ห้องสมุดประชาชนซอยพระนาง ห้องสมุดประชาชนปทุมวัน ห้องสมุดประชาชนวัดอนงค์าราม ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย ห้องสมุดประชาชนบางเขน ห้องสมุดประชาชนบางขุนเทียน ห้องสมุดวัดรัชฎาธิฐานราชวรวิหาร ห้องสมุดประชาชนประเวศ ห้องสมุดประชาชนวัดลาดปลาเค้า ห้องสมุดประชาชนภาษีเจริญ ห้องสมุดประชาชนวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร
3. ห้องสมุดประชาชนของธนาคารพาณิชย์ เป็นห้องสมุดที่ธนาคารพาณิชย์ เปิดขึ้นเพื่อบริการสังคมและเพื่อประชาสัมพันธ์กิจการของธนาคารให้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย เช่น ห้องสมุดประชาชนของธนาคารกรุงเทพจำกัด
4. ห้องสมุดประชาชนของรัฐบาลต่างประเทศ โดยได้รับความสนับสนุนจากรัฐบาลต่างประเทศ เช่น ห้องสมุดบริติชเคาน์ซิลของรัฐบาลสหราชอาณาจักร ตั้งอยู่ในบริเวณสยามสแควร์ กรุงเทพมหานคร

กรุงเทพมหานครเป็นอีกหน่วยงานหนึ่งที่จัดบริการห้องสมุดประชาชน ได้แบ่งประเภทของห้องสมุดประชาชนออกเป็น 3 รูปแบบ คือ (อาชัญญา รัตนอุบล, มนัสวาสน์ โกวิทยา, วีระเทพ ปทุมเจริญวัฒนา และสาริพันธุ์ สุภวรรณ, 2548, หน้า 91)

1. ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครที่มีลักษณะเป็นอาคาร ตั้งอยู่ในแหล่งชุมชนให้บริการทางการศึกษาค้นคว้าหาความรู้ที่ทันสมัย ให้บริการข้อสนเทศและวัสดุการอ่านในรูปแบบต่าง ๆ ให้บริการการฝึกงานแก่นิสิตนักศึกษา เป็นต้น
2. ห้องสมุดประชาชนเคลื่อนที่ ให้บริการในชุมชนแออัดในกรุงเทพมหานคร ด้านการศึกษาค้นคว้า การให้บริการข้อสนเทศและวัสดุการอ่านในรูปแบบต่าง ๆ การส่งเสริมการอ่าน เป็นต้น

3. บ้านหนังสือ เป็นห้องสมุดขนาดเล็กที่นำตู้คอนเทนเนอร์ขนาด 3 x 6 เมตร จำนวน 2 ตู้ มาประกอบกันจัดทำเป็นห้องสมุดและให้มีลักษณะคล้ายบ้านนำไปตั้งในชุมชนต่าง ๆ ในเขตกรุงเทพมหานครเพื่อพัฒนาและขยายบริการด้านห้องสมุดประชาชนในเชิงรุกเข้าถึงชุมชนให้เพิ่มมากขึ้น มีการจัดหากิจกรรมส่งเสริมการอ่าน ให้บริการการศึกษาหาความรู้เพื่อความบันเทิงและรู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

สรุปได้ว่า การแบ่งประเภทของห้องสมุดประชาชนในลักษณะที่ต่างกัันนั้น ทั้งที่จำแนกตามขนาดของห้องสมุดหรือจำแนกตามหน่วยงานที่รับผิดชอบ ก็เพื่อการบริหารงานห้องสมุดให้เกิดประสิทธิภาพ และผู้ใช้บริการจะได้ใช้ประโยชน์จากห้องสมุดประชาชนได้มากที่สุด

การบริการของห้องสมุดประชาชน

การให้บริการของสถาบันบริการสารสนเทศหรือห้องสมุด แต่ละแห่ง อาจมีความแตกต่างกัน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อม ทรัพยากรสารสนเทศที่มีอยู่ วัตถุประสงค์และนโยบายของสถาบันบริการสารสนเทศแต่ละแห่ง บริการสารสนเทศ-พื้นฐานที่ผู้ใช้จะได้รับมีดังนี้ (มหาวิทยาลัยบูรพา, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, 2548, หน้า 10-11)

1. บริการให้ยืมและรับคืนทรัพยากรสารสนเทศโดยจัดหาหนังสือ เอกสาร หรือสื่อโสตทัศนวัสดุไว้บริการและอนุญาตให้ยืมไปใช้นอกสถานที่ได้ แล้วส่งคืนตามระยะเวลาที่กำหนดไว้
2. บริการทรัพยากรสารสนเทศ สถาบันบริการสารสนเทศจะคัดเลือก และจัดหาหนังสือ เอกสาร วารสาร สารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์ สื่อโสตทัศนวัสดุไว้ เพื่อให้บริการแก่ผู้ใช้
3. บริการสื่อโสตทัศนและอุปกรณ์ เช่น เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องฉายภาพนิ่ง วิดีทัศน์ แผ่นซีดีเพลงหรือภาพยนตร์ บริการอินเทอร์เน็ต
4. บริการสืบค้นฐานข้อมูลทรัพยากรห้องสมุด (Online Public Access Catalog--OPAC/WebOPAC) เพื่อให้ผู้ใช้สามารถค้นหาและเรียกใช้ทรัพยากรสารสนเทศที่ห้องสมุดมีให้บริการได้อย่างสะดวกรวดเร็วและตรงความต้องการ

5. บริการอินเทอร์เน็ตและสืบค้นฐานข้อมูลออนไลน์ โดยให้บริการเครื่องคอมพิวเตอร์และอุปกรณ์อื่น ๆ เพื่อให้ผู้ใช้สามารถสืบค้นสารสนเทศเวิลด์ไวด์เว็บ (World Wide Web--WWW) บริการสารสนเทศอื่น ๆ บนอินเทอร์เน็ต หรือฐานข้อมูลออนไลน์
6. บริการหนังสือตำรา เป็นบริการพิเศษที่จัดขึ้นในกรณีที่หนังสือนั้นมีจำนวนน้อยแต่มีผู้ต้องการใช้จำนวนมาก อาจจัดแยกออกมาให้บริการเฉพาะกลุ่ม และ มีกำหนดระยะเวลาการยืมที่สั้นกว่าหนังสืออื่น ๆ โดยทั่วไป
7. บริการยืมและถ่ายเอกสารระหว่างห้องสมุด หากหนังสือหรือเอกสารที่ผู้ต้องการไม่มีบริการ ณ สถาบันบริการสารสนเทศแห่งนั้น สามารถติดต่อไปยังห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาแห่งอื่นที่มีเอกสารนั้น ๆ เพื่อขอถ่ายเอกสารหรือยืมฉบับจริง
8. บริการรวบรวมบรรณานุกรมหรือจัดทำสารระสังเขป เช่น บริการรวบรวมรายชื่อเอกสารเฉพาะเรื่องสำหรับนักวิจัยที่กำลังศึกษาเรื่องนั้น ๆ
9. บริการถ่ายสำเนาเอกสารสิ่งพิมพ์ สื่อโสตทัศน์ หรือสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การทำสำเนาแถบบันทึกภาพโสตทัศน์ รายการสารคดี และการทำสำเนาแผ่นซีดี ซึ่งจัดเป็นบริการพิเศษเพื่อการศึกษา (ไม่หวังผลกำไรหรือการค้า)
10. บริการส่งเสริมการใช้ เป็นบริการที่จัดขึ้นเพื่อช่วยเหลือ ให้คำแนะนำแก่ผู้ใช้ เช่น ตอบคำถามและช่วยค้นคว้า ปฐมนิเทศ/นำชมห้องสมุด แนะนำวิธีสืบค้นข้อมูล บริการข่าวสารทันสมัย จัดนิทรรศการ ทำเอกสารแผ่นพับ/คู่มือต่าง ๆ เช่น แนะนำบริการของห้องสมุด วิธีค้นฐานข้อมูลออนไลน์ เป็นต้น
11. บริการความรู้สู่ชุมชน เป็นบริการเชิงวิชาการ เพื่อส่งเสริมให้คนในสังคมได้พัฒนาตนเอง และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เช่น โครงการส่งเสริมการรู้หนังสือ โครงการส่งเสริมนิสัยรักการอ่าน การฝึกอบรมระยะสั้น ๆ เช่น วิธีค้นสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ต การสร้างเว็บไซต์แบบง่าย เป็นต้น

การจัดบริการห้องสมุดแนวใหม่

การจัดบริการเป็นหน้าที่สำคัญของห้องสมุดประชาชน เป็นสิ่งที่ทำให้ประชาชนเห็นความสำคัญและคุณค่าของห้องสมุดว่า แตกต่างไปจากที่เก็บหนังสือ งานบริการ

เป็นหัวใจของห้องสมุดเพราะเกี่ยวข้องกับผู้ใช้โดยตรง งานบริการที่ดีมีประสิทธิภาพของห้องสมุด ประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ ดังนี้ (ปิยะนุช สุจิต, 2542, หน้า 422)

1. มีวัสดุสารนิเทศให้ผู้ใช้เลือกสรรหลากหลาย ตรงกับระดับความรู้และความสามารถในการอ่านตรงกับความต้องการของแต่ละบุคคล ตรงตามความต้องการ มีความทันสมัยและมีปริมาณมากพอ

2. มีเจ้าหน้าที่ที่จะปฏิบัติการ โดยมีจุดประสงค์เพื่อให้วัสดุสารสนเทศดังกล่าวอยู่ในสภาพพร้อมที่จะให้บริการมีระบบการจัดเก็บและการสืบค้นที่ดี มีการให้บริการอย่างมีประสิทธิภาพด้วยความเต็มใจ

3. มีการจัดบริการต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและเหมาะสม เพื่อส่งเสริมการอ่านและการค้นคว้า

นางเยาว์ โตใจ (2542, หน้า 341) จัดแบ่งงานบริการของห้องสมุดไว้ 2 ประเภท ดังนี้

1. บริการสำหรับผู้ใช้ห้องสมุดโดยตรง คือ บริการที่ห้องสมุดสามารถจัดให้แก่ผู้ใช้เป็นประจำ ได้แก่

- 1.1 บริการรับจ่ายหนังสือ
- 1.2 บริการจองหนังสือ
- 1.3 บริการหนังสือสำรอง
- 1.4 บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า
- 1.5 บริการปฐมนิเทศการใช้ห้องสมุด
- 1.6 บริการจัดทำคู่มือการใช้ห้องสมุด
- 1.7 บริการจัดทำรายชื่อหนังสือและบทความ

2. บริการสำหรับชุมชน

ห้องสมุดประชาชนมีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนมาก สำหรับการจัดห้องสมุดแนวใหม่ของกรมการศึกษานอกโรงเรียน ใน “ระเบียบกรมการศึกษานอกโรงเรียน ว่าด้วยห้องสมุดประชาชน พ.ศ. 2535” ต้องการให้ห้องสมุดบริการชุมชนให้มากที่สุด ให้บุคคลในท้องถิ่นมีความใกล้ชิดและรู้สึกว่าเป็นของพวกตน ทุกคนเป็นเจ้าของและมีส่วนร่วมในการพัฒนากิจการของห้องสมุด ฉะนั้นการจัดบริการสำหรับ

ชุมชนนอกเหนือจากบริการการอ่านข่าวสารและความรู้ต่าง ๆ แล้วห้องสมุดจะต้องจัดบริการพิเศษแก่ชุมชนอีก 4 ลักษณะ คือ

1. การจัดห้องสมุดเป็นศูนย์การเรียนรู้ชุมชน
2. การจัดห้องสมุดเป็นศูนย์ประชาคม
3. การจัดบริการห้องสมุดเคลื่อนที่
4. การให้บริการแก่โรงเรียนในชุมชน

ปัจจุบันความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีพัฒนาารุดหน้าไปอย่างรวดเร็ว ได้มีการนำความเจริญดังกล่าวมาใช้ในการชีวิตประจำวันและใช้ในวงการต่าง ๆ ทุกวงการ สำหรับวงการห้องสมุดประชาชนนั้นได้มีความพยายามที่จะปรับปรุงการบริหารและการดำเนินงานให้สามารถสนองตอบต่อวัตถุประสงค์และหน้าที่ที่ได้ตั้งไว้โดยการนำความรู้ใหม่ ๆ เครื่องมือใหม่ ๆ และแนวคิดใหม่ ๆ มาใช้ในการพัฒนาห้องสมุด ทั้งนี้เพื่อให้เป็นแหล่งบริการด้านการค้นคว้าความรู้ข่าวสารและข้อมูลแก่ประชาชนในท้องถิ่น รูปแบบของห้องสมุดโฉมใหม่จึงควรมีลักษณะดังนี้ (ปิยะนุช สุจิต, 2545, หน้า 11-13)

1. ห้องสมุดประชาชนจะมีใช่เป็นแต่เพียงสถานที่เก็บรวบรวมเอกสาร สิ่งพิมพ์ หรือวัสดุต่าง ๆ เพื่อการศึกษาหาความรู้แต่เพียงอย่างเดียว หากควรมีลักษณะที่เด่นชัด 2 ประการ คือ

1.1 ลักษณะทางกายภาพ ห้องสมุดมีใช่เป็นแต่เพียงตัวอาคารที่สร้างไว้เท่านั้น แต่ควรจะเป็นแหล่งสะสมรวบรวมความรู้ทั้งปวงที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งอาจจะเป็นอาคารที่รัฐก่อสร้างหรือเป็นแหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนตามธรรมชาติก็ได้

1.2 องค์ความรู้ทั้งหลายที่มีอยู่ในห้องสมุดจะมีใช่จำกัดอยู่แต่เพียงความรู้ที่ปรากฏในเอกสารและสื่อต่าง ๆ เท่านั้น หากแต่ยังครอบคลุมถึงองค์ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นและตัวบุคคลด้วย เช่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน

2. ห้องสมุดประชาชนไม่ควรเป็นแต่เพียงแหล่งบริการความรู้และสารสนเทศเท่านั้น หากแต่ควรทำหน้าที่เป็นศูนย์ประชาคมหรือศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนด้วย โดยมีประชาชนที่เปรียบเสมือนเป็นนักเรียนและมีชุมชนที่เปรียบเสมือนเป็นห้องเรียน

3. ห้องสมุดประชาชนควรทำหน้าที่เป็นเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ด้วยการบูรณาการกิจกรรมและบริการของห้องสมุดเพื่อให้สอดคล้องกับภารกิจการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนมิใช่แยกออกเป็นอิสระจากองค์กรของรัฐหรือองค์กรอื่น ๆ ในชุมชน

4. ห้องสมุดประชาชนต้องมีใช้ส่วนเกินของชีวิต แต่จะต้องเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประชาชน เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินชีวิตประจำวันทั้งในเรื่องการพัฒนาคุณภาพและการประกอบอาชีพเพื่อการดำรงชีวิตด้วย

5. บริการและกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนตามโฉมหน้าใหม่นั้นจะประกอบด้วยบริการและกิจกรรมต่าง ๆ ที่สำคัญ ดังนี้

5.1 บริการและกิจกรรมพื้นฐานของห้องสมุด ประกอบด้วยบริการสื่อสิ่งพิมพ์และสื่อโสตทัศนวัสดุ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า บริการให้ยืมและรับคืนหนังสือ เป็นต้น

5.2 บริการและกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการอ่านและการศึกษาค้นคว้าสำหรับเด็ก เพื่อปลูกฝังนิสัยรักการอ่านและการค้นคว้าให้เกิดแก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย ห้องสมุดสามารถกระตุ้นให้เด็กอยากเข้าห้องสมุดได้ด้วยการจัดบริการที่ดึงดูดความสนใจของเด็ก เช่น มีการจัดมุมเด็ก การบริการหนังสือสำหรับเด็ก การจัดกิจกรรมเนื่องในโอกาสพิเศษสำหรับเด็ก การจัดศูนย์เด็กเล็กเพื่อเป็นสถานที่ที่มีของเด็กเล่นที่พัฒนาความคิดสร้างสรรค์เหล่านี้ เป็นต้น

5.3 บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ เพื่อให้ประชาชนเหล่านั้นได้มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งความรู้และวิทยาการที่ทันสมัย ห้องสมุดประชาชนควรทำหน้าที่ในการให้บริการความรู้สำหรับประชาชนทั่วไปที่ไม่สะดวกหรือไม่มีโอกาสเข้ามาใช้ห้องสมุดด้วยรูปแบบของการจัดบริการห้องสมุดเคลื่อนที่ในลักษณะต่าง ๆ เช่น รถเคลื่อนที่ เรือเคลื่อนที่ หีบหนังสือเคลื่อนที่ เป็นต้น

5.4 บริการและกิจกรรมในลักษณะของศูนย์ประชาคม โดยห้องสมุดจะทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของชุมชนที่ประชาชนจะมาร่วมชุมนุมกันเพื่อจัดกิจกรรมของชุมชนหรือบุคคลบางกลุ่มบางคณะจัดกิจกรรมร่วมกัน เช่น เป็นสถานที่สำหรับการประชุม การพบปะสังสรรค์ การจัดงานเลี้ยง การจัดงานประเพณีต่าง ๆ หรือสำหรับ

การจัดงานฉลอง การแสดงศิลปวัฒนธรรมตลอดจนกิจกรรมเพื่อการส่งเสริม
ความร่วมมือระหว่างสมาชิกในชุมชน

5.5 กิจกรรมเพื่อการอนุรักษ์และส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น
และชุมชน ห้องสมุดประชาชนจะเป็นสถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งที่ช่วยธำรงและอนุรักษ์
วัฒนธรรมและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่นและของประเทศไทย โดยมีกิจกรรมต่าง ๆ
ที่จะช่วยในการปลูกฝังค่านิยมเหล่านี้ให้กับเด็กและเยาวชนพร้อมกับการส่งเสริมกิจกรรม
เหล่านี้ให้งอกงามต่อไป เช่น การจัดห้องสมุดตัวอย่างของวัฒนธรรมพื้นบ้าน
การจัดกิจกรรมพิเศษร่วมกับชุมชน การจัดและรวบรวมสื่อทุกประเภททางด้านศิลป-
วัฒนธรรมในท้องถิ่น เป็นต้น

5.6 บริเวณโดยรอบของห้องสมุดประชาชนควรจัดให้เป็นแหล่งการศึกษา
และนันทนาการด้วยการจัดสวนสาธารณะ สวนรุกขชาติ เพื่อการพักผ่อนหย่อนใจ
และการศึกษาค้นคว้าเรื่องธรรมชาติแก่ประชาชน นอกจากจะได้รับความรู้ตามธรรมชาติ
รอบตัวแล้วยังช่วยให้ประชาชนมีความรู้สึกรักอยากเข้ามาใช้ห้องสมุดเพราะมีบรรยากาศ
สบายร่มรื่นและสะอาด

5.7 กิจกรรมเพื่อการส่งเสริมเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน ห้องสมุดประชาชน
ควรเป็นส่วนหนึ่งของระบบเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชนที่มีการเชื่อมโยงระบบของ
การบริการข่าวสารข้อมูลของแหล่งความรู้อื่น ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน ซึ่งจะ มีกิจกรรม
และบริการที่เกื้อหนุนและสนับสนุนซึ่งกันและกันอันจะทำให้ประชาชนได้ มีโอกาส
ในการเข้าถึงแหล่งบริการข่าวสารข้อมูลอย่างทั่วถึงและกว้างขวาง หน้าที่สำคัญของ
ห้องสมุดในระบบเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน คือ การสนับสนุนและการแลกเปลี่ยน-
สื่อ การเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาบุคลากรและการเป็นผู้นำในการนำเอาเทคโนโลยี-
สารสนเทศมาใช้ในการให้บริการข่าวสารข้อมูล

5.8 เมื่อมีการใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่เพื่อให้บริการข่าวสารข้อมูล
ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีจะมีอิทธิพลต่อการให้บริการข่าวสาร
ข้อมูล จึงต้องมีการเตรียมการและแสวงหาเครื่องมืออุปกรณ์ที่จำเป็นและทันสมัย
เช่น คอมพิวเตอร์ โทรศัพท์ เป็นต้น เพื่อการทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางบริการข่าวสารข้อมูล
ที่ทันต่อเหตุการณ์

สรุปได้ว่า ห้องสมุดประชาชนจะเป็นห้องสมุดที่มีชีวิต ที่มีการให้บริการที่สอดคล้องกับความต้องการตามสภาพและตามธรรมชาติของประชาชนและชุมชน การดำเนินงานควรมีประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมและมีความรู้สึกเป็นเจ้าของ กิจกรรมของห้องสมุดจะมีสิ่งที่ไม่ซ้ำที่แปลกซึ่งแยกไปจากวิถีการดำเนินชีวิตของประชาชน ห้องสมุดจะมีใช้เป็นเพียงสถานที่เฉพาะของพวกหนอนหนังสือเท่านั้นแต่จะกลายเป็นแหล่ง ที่ประชาชนเข้าถึงโดยไม่ยากลำบาก ประชาชนทุกคนทุกเพศ ทุกวัยควร ได้สัมผัสกับห้องสมุด ห้องสมุดจะเป็นแหล่งวิทยาการที่ทันสมัยทันต่อเหตุการณ์และในที่สุดห้องสมุด ก็คือ ส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวันนั่นเอง

ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานคร

ห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครอยู่ในความดูแลและบริหารงาน โดย กลุ่มงานพัฒนาห้องสมุดประชาชน กองนันทนาการ สำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว เป็นห้องสมุดที่จัดตั้งโดยงบประมาณของกรุงเทพมหานคร ให้บริการการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้ และเพื่อความเพลิดเพลินตามอัธยาศัยแก่คนทุกชั้น ทุกเพศ ทุกวัย ทุกระดับการศึกษา เพื่อส่งเสริมให้เด็ก เยาวชนและประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน และการศึกษา ค้นคว้า ให้บริการข่าวสารความรู้ต่าง ๆ ที่ทันต่อเหตุการณ์และความเคลื่อนไหวของประเทศและของโลก ส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ทัศนคติและปฏิบัติตนเป็นพลเมือง ที่ดีตามแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข และนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้น ตลอดจนสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงามอันจะเป็นประโยชน์ต่อสังคมประเทศชาติต่อไป

สำนักวัฒนธรรม กีฬาและการท่องเที่ยวได้กำหนด นโยบาย วิสัยทัศน์ พันธกิจ และยุทธศาสตร์ของหน่วยงานไว้ดังนี้ (อรุณวรรณ พิมพ์พัฒนโยธิน, 2552, หน้า 74)

วิสัยทัศน์ คือ กรุงเทพมหานครมหานครแห่งการอ่านและการเรียนรู้

พันธกิจ ดังนี้

1. จัดห้องสมุดประชาชนให้ครอบคลุม ทุกเขตพื้นที่กรุงเทพมหานคร เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงห้องสมุดอย่างทั่วถึง

2. พัฒนาและปรับปรุงห้องสมุดให้มีความทันสมัย
3. ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีนิสัยรักการอ่าน
4. ให้บริการการศึกษา ค้นคว้าหาความรู้และความบันเทิง
5. เผยแพร่และประชาสัมพันธ์ห้องสมุด
6. พัฒนาศูนย์กลางห้องสมุดในเครือข่าย
7. บริหารจัดการแหล่งการเรียนรู้ที่อยู่ในความดูแลรับผิดชอบ
8. ติดตามและประเมินผลการดำเนินงานห้องสมุด

ยุทธศาสตร์ ดังนี้

1. พัฒนาและเพิ่มประสิทธิภาพในการบริการข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัย

โดยใช้ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ต

2. จัดตั้งห้องสมุดประชาชนให้ครบทุกเขตของกรุงเทพมหานคร
3. จัดรื้อห้องสมุดเคลื่อนที่บริการตามชุมชนแออัดในเขตกรุงเทพมหานคร

ให้เพียงพอ

4. ปรับปรุงห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครที่มีอยู่เดิมให้สะอาดเรียบร้อย

สวยงามและทันสมัย

5. จัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านของห้องสมุดอย่างต่อเนื่อง
6. ประสานกับองค์กรภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้อง ร่วมจัดกิจกรรม และรณรงค์ส่งเสริมให้ประชาชนรักการอ่าน

7. สนับสนุนและส่งเสริมการพัฒนาศูนย์กลาง ให้โอกาสข้าราชการและลูกจ้าง เข้ารับการฝึกอบรมหรือสัมมนา

ในปัจจุบันห้องสมุดประชาชนกรุงเทพมหานครมีให้บริการทั้งหมด 33 แห่ง ดังนี้
(อรุณวรรณ พิมพ์พัฒน โยธิน, 2552, หน้า 75)

1. ห้องสมุดประชาชนเขตคลองสาน
2. ห้องสมุดประชาชนอนงคาราม
3. ห้องสมุดประชาชนจตุจักร
4. ห้องสมุดประชาชนวัดราชโอรสารามราชวรวิหาร

5. ห้องสมุดประชาชนสวนรมณีย์ทุ่งสีกัน
6. ห้องสมุดประชาชนวัดพรหมรังสี
7. ห้องสมุดประชาชนเคหะชุมชนดินแดง 2
8. ห้องสมุดประชาชนวัดรัชฎาธิฐานราชวรวิหาร
9. ห้องสมุดประชาชนเขตบางกอกใหญ่
10. ห้องสมุดประชาชนวัดสังข์กระจาย
11. ห้องสมุดประชาชนวัดศิริพงษ์ธรรมนิมิต
12. ห้องสมุดประชาชนบางเขน
13. ห้องสมุดประชาชนเขตบางซื่อ
14. ห้องสมุดประชาชนเขตบึงกุ่ม
15. ห้องสมุดและพิพิธภัณฑ์ เสรีไทยอนุสรณ์
16. ห้องสมุดประชาชนประเวศ
17. ห้องสมุดประชาชนเขตมีนบุรี
18. ห้องสมุดประชาชนเขตราษฎร์บูรณะ
19. ห้องสมุดประชาชนวัดลาดปลาเค้า
20. ห้องสมุดประชาชนอาคารมูลนิธิเพื่อศูนย์กลางอิสลามแห่งประเทศไทย
21. ห้องสมุดประชาชนหนองจอก
22. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้สวนลุมพินี
23. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ซอยพระนาง
24. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้สะพานสูง
25. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้บางกะปิ
26. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ลาดกระบัง
27. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้บางขุนเทียน
28. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้คูสิด
29. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ทุ่งครุ
30. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ภาษีเจริญ
31. ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้มีนบุรี

32. ห้องสมุดที่ปึงกรัศมีโชติ

33. ห้องสมุดวิชาการ

ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้

ในปี พ.ศ. 2548 นายอภิรักษ์ โกษะโยธิน ผู้ว่าราชการกรุงเทพมหานคร ในขณะนั้นมีแนวนโยบายพัฒนาห้องสมุดประชาชน โดยให้ความสำคัญต่อการสร้างวัฒนธรรมรักการอ่านตามนโยบายกรุงเทพมหานครแห่งการเรียนรู้ โดยสนับสนุนงบประมาณในการพัฒนาห้องสมุดเดิมและจัดสร้างห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้แห่งใหม่เพิ่มขึ้นในเขตที่ยังไม่มีห้องสมุดและปรับปรุงศักยภาพห้องสมุดประชาชนที่มีอยู่เดิม ให้เป็นห้องสมุดภาพลักษณ์ใหม่ให้ครบทุกแห่ง ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ (discovery learning library) อยู่ในความดูแลและบริหารงานโดยกลุ่มงาน-พัฒนาห้องสมุดประชาชน กองสนับสนุนการสำนักวัฒนธรรม กีฬา และการท่องเที่ยว เป็นห้องสมุดที่จัดตั้งโดยงบประมาณของกรุงเทพมหานคร

การพัฒนาห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ ใช้แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องในลักษณะสหวิทยาการ ดังนี้ (อรุณวรรณ พิมพาพัฒน์ โยธิน, 2552, หน้า 75-76)

1. วิชาชีพบรรณารักษศาสตร์ มุ่งเน้นการบริการที่สอดคล้องกับคุณลักษณะกลุ่มเป้าหมาย พฤติกรรมความต้องการ ความคาดหวัง บริการเชิงรุก เป็นห้องสมุดมีชีวิต และให้เป็นไปตามมาตรฐานของห้องสมุดประชาชน

2. การเรียนรู้ ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้เป็นห้องสมุดประชาชนซึ่งมีพันธกิจสำคัญต่อการส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตของประชาชนทั้งการศึกษาในระบบ การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยเพื่อพัฒนาสังคมไทยสู่สังคมภูมิปัญญาการเรียนรู้

3. เทคโนโลยีบริการสารสนเทศ เป็นเครื่องมือหลักในการเพิ่มประสิทธิภาพการบริการและพัฒนาห้องสมุดประชาชนสู่การเป็นห้องสมุดอัตโนมัติและห้องสมุดดิจิทัลเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้

4. การบริหารจัดการทั้งการบริหารจัดการด้านบุคคล งบประมาณ อาคารสถานที่ เอกสาร เครื่องมือ วัสดุอุปกรณ์ เทคโนโลยี นอกจากนี้ยังจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในระเบียบปฏิบัติของทางราชการที่จำเป็นในขั้นการดำเนินการการจัดตั้ง เช่น ระเบียบ-

พัสดุ การประมูลอิเล็กทรอนิกส์ (e-auction) และที่สำคัญมีการทำงานเป็นทีม การประสานงานและมนุษยสัมพันธ์

• 5. จิตวิทยาเนื่องจากกลุ่มเป้าหมายของห้องสมุดประชาชน ประกอบด้วย ประชาชนทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพรวมทั้งผู้ด้อยโอกาสทางสังคม จึงจำเป็นต้องใช้ความรู้ด้านจิตวิทยาวิเคราะห์พฤติกรรมผู้ใช้ จิตวิทยาการอ่านการสร้างแรงจูงใจ และมนุษยสัมพันธ์

6. การจัดกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายต้องอาศัยเทคนิคเฉพาะด้าน เช่น การเล่านิทานสำหรับกลุ่มเป้าหมายเด็ก การจัดนิทรรศการในโอกาสต่าง ๆ การเล่าเรื่องจากหนังสือ การบรรยายทางวิชาการสำหรับกลุ่มเป้าหมายเยาวชน หรือประชาชน

7. การวิจัยและประเมินผล เพื่อศึกษาวิจัยผู้เข้าร่วมทั้งการประเมินผลโครงการ กิจกรรมต่าง ๆ พิจารณาปรับปรุงการดำเนินงานให้เกิดประสิทธิภาพประสิทธิผล ความคุ้มค่าในการใช้งบประมาณ

รูปแบบอาคารห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้กรุงเทพมหานคร เป็นอาคารที่มีรูปแบบ เดียวกันทุกห้องสมุด ลักษณะเป็นอาคาร 3 ชั้น พร้อมลานเอนกประสงค์ การออกแบบ และตกแต่งภายในและภายนอกอาคารมีความทันสมัยสวยงามและสะดวกในการใช้งาน การจัดแบ่งพื้นที่ใช้สอยอาคารแต่ละชั้น มีพื้นที่สำหรับทรัพยากรห้องสมุดสำหรับผู้ให้บริการ บุคลากร การประชุมและพื้นที่ลักษณะพิเศษเพื่อสนับสนุนการเรียนรู้ มีรายละเอียดดังนี้

ชั้น 1 ประกอบด้วยเคาน์เตอร์ประชาสัมพันธ์ แนะนำหนังสือใหม่ มุมสืบค้นข้อมูล สารสนเทศ ห้องสมุดสำหรับเด็ก (kids room) มุมหนังสือพิมพ์/นิตยสาร มุมกาแฟ และเครื่องคิด

ชั้น 2 ประดิษฐ์หนังสือวิชาการ/ความรู้ทั่วไป หนังสืออ้างอิง คู่มือสอบ แนะนำหนังสือใหม่ หนังสือพระราชนิพนธ์ มุมทำการบิน นวนิยาย/เรื่องสั้น

ชั้น 3 ประกอบด้วยวรรณกรรมเยาวชน hi-speed internet/wireless LAN ห้องฉายภาพยนตร์ ห้องอบรมคอมพิวเตอร์

การจัดแบ่งพื้นที่ของห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้ ดังนี้

1. ลานกิจกรรมและลานเอนกประสงค์บริเวณนอกอาคารห้องสมุดใช้สำหรับเป็นเวทีกิจกรรมส่งเสริมการอ่านและเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนใช้เป็นเวทีแสดงความสามารถต่าง ๆ หลังเลิกเรียนหรือวันหยุด เสาร์-อาทิตย์

2. ห้องกาแฟและเครื่องดื่ม บริเวณชั้น 1 เพื่ออำนวยความสะดวกสบายแก่ผู้ใช้บริการห้องสมุดที่ไม่ต้องการเสียเวลาออกไปรับประทานอาหารนอกห้องสมุด และเพื่อผ่อนคลายอิริยาบถจากการอ่านหนังสือ

3. ห้องหนังสือสำหรับเด็กโดยเฉพาะ (kids room) บริเวณชั้น 1 ของอาคาร เพื่อไม่ให้เสียงรบกวนบริเวณอื่น ให้บริการหนังสือประเภทต่าง ๆ สำหรับเด็ก พร้อมคอมพิวเตอร์ฝึกทักษะการเรียนรู้จำนวน 4 เครื่อง และสามารถใช้เป็นห้องจัดกิจกรรมส่งเสริมการอ่านในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์

4. มุมทำการบ้าน (homework center) บริเวณชั้น 2 ของอาคาร สำหรับนักเรียน นิสิตนักศึกษาอ่านหนังสือหรือทำการบ้าน โดยจัดให้มีหนังสือคู่มือสอบ หนังสืออ้างอิงไว้ให้บริการค้นคว้า

5. ห้องฝึกอบรม บริเวณชั้น 3 ติดกับห้องฉายภาพยนตร์ สำหรับผู้ใช้บริการที่ต้องการศึกษาค้นคว้าเป็นกลุ่มและใช้เป็นห้องอบรมคอมพิวเตอร์พื้นฐาน การใช้อินเทอร์เน็ตและอบรมฝึกภาษาต่างประเทศสำหรับประชาชนในวันเสาร์-อาทิตย์

6. ห้องฉายภาพยนตร์ (mini theater) บริเวณชั้น 3 ของอาคาร เพื่อให้ผู้ใช้บริการได้มีความสุขสนุกสนานกับภาพยนตร์ยอดเยี่ยมสารคดีต่าง ๆ ในวันเสาร์-อาทิตย์

7. โชน (hi-speed internet) จัดหาเครื่องคอมพิวเตอร์สำหรับให้บริการอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงจำนวน 13 เครื่อง บริเวณชั้น 3 เพื่อการสืบค้นข้อมูลข่าวสารได้อย่างรวดเร็ว

8. โชน (wireless LAN) เป็นระบบอินเทอร์เน็ตความเร็วสูงแบบไร้สาย ผู้ใช้บริการสามารถนำคอมพิวเตอร์แบบพกพาส่วนตัว (notebook) มาใช้บริการอินเทอร์เน็ต ภายในห้องสมุดได้ตลอดเวลา

ระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ นำโปรแกรมห้องสมุดอัตโนมัติ (electronic library) และเครื่องคอมพิวเตอร์แม่ข่าย (server) 1 เครื่อง เก็บข้อมูลเป็นศูนย์กลางพร้อมเครือข่าย

อีก 4 เครื่อง เพื่อประมวลผลเชื่อมโยงการบริหารจัดการทรัพยากรสารสนเทศ ภายในห้องสมุด เช่น การสืบค้นข้อมูลของหนังสือ สิ่งพิมพ์ ฯลฯ การจัดหมวดหมู่หนังสือ รับผิดชอบสมาชิก ยืม-คืนหนังสือ สรุปรายงานสถิติข้อมูลของหนังสือ สถิติ ระบบสืบค้นผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตระบบควบคุมการนำหนังสือออกนอกห้องสมุด เป็นต้น

ห้องสมุดเพื่อการเรียนรู้กรุงเทพมหานคร เป็นห้องสมุดภาพลักษณ์ใหม่ เป็นแหล่งเรียนรู้ตลอดชีวิตของคนทุกวัย มีเทคโนโลยีการเรียนรู้สมัยใหม่ที่ครบวงจร สะดวก รวดเร็ว ทำให้ผู้ใช้บริการได้รับความรู้และข้อมูลที่ตรงกับความต้องการ ในบรรยากาศที่ผ่อนคลายสภาพแวดล้อมสดชื่นสวยงาม สร้างแรงจูงใจโดยออกแบบภายในและภายนอกอาคารที่เหมาะสมสวยงาม บริการสืบค้นข้อมูลด้วยคอมพิวเตอร์ มีระบบโปรแกรมห้องสมุดอัตโนมัติ ระบบอินเทอร์เน็ต บริการยืม-คืนด้วยระบบบาร์โค้ด บริการแบบ One Stop Service บริการภาพยนตร์ ดูหนัง ฟังเพลง มีห้องทำการบ้าน homework center และมุมบริการเครื่องดื่มพร้อมด้วยกิจกรรมส่งเสริมการอ่านที่หลากหลายอย่างต่อเนื่องให้ทุกคนมีส่วนร่วมและเรียนรู้เพื่อให้ห้องสมุดเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตสังคมและชุมชน

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

สำหรับงานวิจัยในประเทศ ได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับการบริการชุมชนของห้องสมุดประชาชน ซึ่งผู้วิจัยจะนำเสนอเฉพาะที่เกี่ยวข้องดังต่อไปนี้

จุฑารัตน์ ชีรธร (2550) ศึกษาเรื่อง การศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการให้บริการของห้องสมุดที่ส่งเสริมกระบวนการการเรียนรู้ตลอดชีวิตของผู้ใช้บริการห้องสมุดประชาชนอำเภอขนอม จังหวัดนครศรีธรรมราช ผลการวิจัย พบว่า ความคิดเห็นของผู้ใช้บริการห้องสมุด ด้านการจัดการศึกษาตามอัธยาศัย ด้านการจัดการศึกษา นอกโรงเรียนและด้านศูนย์ข้อมูลชุมชน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมให้บริการของห้องสมุดประชาชนในภาพรวมอยู่ในระดับดี ผู้ใช้บริการห้องสมุดมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการให้บริการห้องสมุดด้านข้อมูลชุมชนแตกต่างกัน ผู้ใช้บริการห้องสมุดที่มีอายุ

และอาชีพต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมการให้บริการห้องสมุดด้านการจัดการศึกษาตามอรรถาธิบายแตกต่างกัน ส่วนผู้ใช้บริการห้องสมุดที่มีระดับการศึกษาต่างกันมีความคิดเห็นเกี่ยวกับการให้บริการห้องสมุดในภาพรวมและด้านศูนย์ข้อมูลชุมชนแตกต่างกัน

ธงชัย จันทน์รุ่งเรือง (2543) ศึกษาเรื่อง *การบริการชุมชนของสถาบันราชภัฏ-เพชรบูรณ์* ผลการวิจัย พบว่า จากความคิดเห็นของผู้บริหารและอาจารย์สถาบันราชภัฏ-เพชรบูรณ์ส่วนใหญ่เห็นควรให้มีการเผยแพร่ความรู้ไปยังชุมชน ควรให้ความร่วมมือกับชุมชนในการฝึกอบรมอาชีพให้คนในชุมชน สถาบันควรเป็นศูนย์รวบรวมศิลปะวัฒนธรรมท้องถิ่นจากความคิดเห็นของประชาชน สถาบันราชภัฏเพชรบูรณ์ควรร่วมมือกับหน่วยงานในชุมชนเพื่อจัดการศึกษาให้กับผู้ที่ไม่มีโอกาสศึกษาในโรงเรียน ควรให้ความรู้แก่เกษตรกรในเรื่องการลงทุนเพื่อการผลิต ควรให้ความรู้เกี่ยวกับการระวางและป้องกันยาเสพติด ควรจัดหรือร่วมมือกับวัดจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาจิตใจคน ในความต้องการของประชาชน พบว่า มีความต้องการให้จัดอบรมเพื่อให้ประชาชนมีความรู้และควรมีสถานที่เพื่อการศึกษาหาความรู้ประจำหมู่บ้านหรือจัดห้องสมุดเคลื่อนที่ สภาพปัญหาและสาเหตุจากปัญหาในการบริการชุมชน ได้แก่ ผู้บริหารและอาจารย์ไม่เข้าใจ ในประเพณีและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลาย ชุมชนอยู่ห่างไกลกันในแต่ละพื้นที่ติดต่อกันได้โดยยาก งบประมาณและบุคลากรไม่เพียงพอและยังมีความขัดแย้งกันบ้าง

นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551) ศึกษาเรื่อง *การดำเนินงานห้องสมุดในสังกัดกรุงเทพมหานคร* ผลการวิจัย พบว่า การดำเนินงานโดยทั่วไปด้านการบริหาร มีการกำหนดวิสัยทัศน์ของห้องสมุดสอดคล้องกับปรัชญา พันธกิจและวัตถุประสงค์ของห้องสมุด มีแผนยุทธศาสตร์และแผนการดำเนินงานที่สอดคล้องและสนับสนุนยุทธศาสตร์การพัฒนาของรัฐและของหน่วยงานเจ้าสังกัดและมีการประเมินผลแผนปฏิบัติงานและรายงานผลประจำปีเป็นลายลักษณ์อักษร ด้านงบประมาณและการเงิน มีรายได้จากแหล่งอื่นนอกจากงบประมาณที่ได้รับ เช่น การบริจาค การบำรุงห้องสมุดจากสมาชิก ด้านทรัพยากรสารสนเทศมีการจัดหมวดหมู่ทรัพยากรสารสนเทศอย่างเป็นระบบด้านการบริการมีคอมพิวเตอร์สืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และเชื่อมต่อ

เครือข่ายอินเทอร์เน็ตมีบริการยืมระหว่างห้องสมุดมีบริการแนะแนวการศึกษาอาชีพ และการให้คำปรึกษาแก่บุคคลและชุมชนและประเมินคุณภาพการบริการอย่างต่อเนื่อง เพื่อนำผลมาพัฒนาคุณภาพการบริการของห้องสมุด ในส่วนที่มีการดำเนินงาน อยู่ในระดับน้อย ได้แก่ บริการห้องสมุดเคลื่อนที่ ด้านสถานที่และครุภัณฑ์ ได้แก่ ห้องสมุดตั้งอยู่ ในศูนย์กลางของชุมชน การคมนาคมสะดวกและมีบรรยากาศเชิญชวน ให้เข้าใช้บริการ

นิพา ผลสงเคราะห์ (2551) ศึกษาเรื่อง *การบริการชุมชนของห้องสมุดประชาชน ในจังหวัดนครปฐม* ผลการวิจัย พบว่า ห้องสมุดประชาชนในจังหวัดนครปฐมมีนโยบาย หรือวัตถุประสงค์เกี่ยวกับการบริการชุมชนมีการจัดทำแผนงานระยะยาวและระยะสั้น จัดบริการสารสนเทศและกิจกรรมทุกรูปแบบ บุคลากรที่ให้บริการส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ แหล่งงบประมาณได้รับจากหน่วยงานต้นสังกัดมีการประเมินผลการดำเนินงาน มีการสร้างความร่วมมือในการบริการชุมชนกับหน่วยงานอื่นทั้งในปัจจุบันและอนาคต ปัญหาการใช้บริการของผู้ใช้ห้องสมุดประชาชน ได้แก่ ไม่มีเวลามาใช้บริการ และใช้แหล่งสารสนเทศอื่น ส่วนด้านห้องสมุดประชาชน ได้แก่ ระยะเวลาการจัดกิจกรรม น้อย และการบริการไม่ทันสมัย ความต้องการใช้บริการชุมชนของผู้ใช้ห้องสมุด ด้านการจัดกิจกรรม ได้แก่ ประชาสัมพันธ์ การจัดกิจกรรมอย่างทั่วถึงและการจัดกิจกรรม ในวันสำคัญต่าง ๆ ด้านอาคารสถานที่ ได้แก่ ปรับเนื้อที่การบริการให้กว้างขวางมากขึ้น และตกแต่งสถานที่ให้สวยงามและน่าใช้บริการ ด้านบุคลากรมีความต้องการ การติดต่อ บรรณารักษ์หรือเจ้าหน้าที่ได้รับความสะดวก และบุคลากรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดียิ้มแย้ม แจ่มใส ด้านทรัพยากรสารสนเทศ ได้แก่ เพิ่มจำนวนทรัพยากรสารสนเทศมากขึ้น ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ ด้านครุภัณฑ์ ได้แก่ เพิ่มจำนวนคอมพิวเตอร์และชั้นเก็บสื่อ มีความสะดวกในการหยิบใช้

เบญจมาศ เพ็ชรพิรุณ (2541) ศึกษาเรื่อง *ความต้องการของผู้ใช้บริการห้องสมุด ประชาชนในจังหวัดชุมพร* ผลการวิจัย พบว่า ผู้ใช้บริการส่วนใหญ่เป็นผู้หญิง อายุ ประมาณ 18-35 ปี การศึกษาระดับมัธยมศึกษาหรือเทียบเท่า เป็นสมาชิกของห้องสมุด มีอาชีพเป็นนักเรียนหรือนักศึกษา โดยใช้บริการห้องสมุดประชาชนจังหวัดมากที่สุด

มีความต้องการด้านบริการของห้องสมุดประชาชน 3 ด้าน คือ ด้านการจัดการศึกษา ตามอัธยาศัย การจัดการศึกษานอกโรงเรียน และการจัดศูนย์ข้อมูลชุมชน ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับความต้องการของผู้ใช้ คือ สนับสนุนให้ผู้ใช้บริการมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ

ประพิศ นพประชา (2541) ศึกษาเรื่อง ปัญหาการใช้ห้องสมุดประชาชนของผู้ใช้บริการในจังหวัดชลบุรี ผลการวิจัย พบว่า ด้านสภาพทั่วไปด้านครุภัณฑ์และโสตทัศนวัสดุและด้านสิ่งพิมพ์ของห้องสมุด สมาชิกมีปัญหาการใช้ในระดับน้อย ส่วนในระเบียบการใช้ห้องสมุดและด้านบุคลากรอยู่ในระดับไม่มีปัญหา สมาชิกห้องสมุดที่มีเพศ ระดับการศึกษาและอาชีพแตกต่างกันมีปัญหาการใช้ห้องสมุดประชาชน โดยรวมแตกต่างกันอย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ สมาชิกมีปัญหาเพิ่มเติมเกี่ยวกับการใช้ห้องสมุดเรื่องห้องสมุดอากาศร้อนอบอ้าว ห้องสมุดคับแคบเกินไป จำนวนโสตทัศนวัสดุและหนังสือไม่เพียงพอ วันเวลาเปิด-ปิดไม่เหมาะสมและเจ้าหน้าที่ ไม่เพียงพอในการบริการ สมาชิกมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมว่า ควรติดตั้งเครื่องปรับอากาศและติดกระจกกันเสียงรบกวน ควรจัดหาเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาไว้บริการเพิ่มมากขึ้น ควรเปิดบริการในวันเสาร์-อาทิตย์และควรมีเจ้าหน้าที่ประจำเคาน์เตอร์ตลอดเวลา

พรพิมล แซ่เอี้ย (2543) ศึกษาเรื่อง ความต้องการของสมาชิกที่มีต่อห้องสมุดประชาชน สังกัดศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดมหาสารคาม ผลการวิจัย พบว่า สมาชิกห้องสมุดประชาชนมีความต้องการโดยรวมในระดับมาก 5 ด้าน ได้แก่ ด้านบุคลากร ต้องการให้เจ้าหน้าที่ยิ้มแย้มแจ่มใส กระตือรือร้นในการปฏิบัติงาน และอยู่ ในห้องสมุดตลอดเวลา ด้านทรัพยากร ต้องการให้มีหนังสือที่มีเนื้อหาทันสมัย บอกรับหนังสือพิมพ์เพิ่มขึ้น และมีการสำรวจรายชื่อวารสารที่ผู้ใช้ต้องการอ่าน ด้านบริการต้องการให้ห้องสมุดเปิดบริการทุกวัน มีบริการสืบค้นหนังสือด้วยคอมพิวเตอร์ และมีบริการค้นข้อมูลท้องถิ่น ด้านอาคารสถานที่ ต้องการให้มีมุมหรือห้องเฉพาะปรับปรุงพื้นที่ให้กว้างขวางขึ้น และมีมุมสำหรับเด็ก ด้านครุภัณฑ์ ต้องการเครื่องคอมพิวเตอร์ ติดตั้งพัดลมหรือเครื่องปรับอากาศ และจัดหาชั้นวางสิ่งของ

พัชรพร ชมบุญ (2544) ศึกษาเรื่อง สภาพห้องสมุดและปัญหาการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนมิติใหม่ตามนโยบายกรมการศึกษานอกโรงเรียน ผลการวิจัย พบว่า

ห้องสมุดประชาชนมิติใหม่สภาพทั่วไปมีอาคารเป็นเอกเทศ มีแสงสว่างเพียงพอ มีไม้ดอกไม้ประดับ ด้านวัสดุและครุภัณฑ์ส่วนใหญ่มีเคาน์เตอร์บริการรับจ่าย เครื่องรับ-โทรศัพท์ เครื่องเล่นวีดีทัศน์ และมีป้ายจัดนิทรรศการ ด้านการบริการและกิจกรรม มีบริการวารสารและหนังสือพิมพ์ บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด บริการนำดื่ม และการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน ด้านบุคลากรมีจำนวน 1 คน ส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุด ปัญหาการดำเนินงาน ได้แก่ การเก็บข้อมูลความต้องการสารสนเทศของผู้ใช้บริการห้องสมุดได้ไม่ละเอียดและจำนวนเงินงบประมาณในการจัดซื้อหนังสือและสื่อการศึกษาแต่ละปีได้ไม่เท่ากัน

พิศมัย หลงเจริญ (2549) ศึกษาเรื่อง สภาพการดำเนินงานห้องสมุดประชาชนอำเภอ ในเขตภาคตะวันออก ผลการวิจัย พบว่า ห้องสมุดประชาชนอำเภอมีสถานที่อยู่ในแหล่งชุมชน สะดวกต่อการศึกษาค้นคว้า มีบุคลากรห้องสมุด จำนวนแต่ละ 1 คน จบการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาบรรณารักษศาสตร์ ด้านบริการและกิจกรรม ส่วนใหญ่เปิดให้บริการทุกวัน เวลา 08.30-16.30 น. หยุดวันนักช้ดฤกษ์ ผู้ใช้บริการเป็นประชาชนทั่วไป นำโปรแกรมคอมพิวเตอร์ระบบห้องสมุดอัตโนมัติมาใช้ ส่วนใหญ่มีบริการยืม-คืน บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้า และบริการแนะนำการใช้ห้องสมุด การจัดกิจกรรมมักจัดในวันเด็กแห่งชาติ และเนื่องในวันสำคัญต่าง ๆ

วิลาวัลย์ รักพริ้ว (2548) ศึกษาเรื่อง การประเมินผลการให้บริการของห้องสมุดประชาชนอำเภอไชยปราการ จังหวัดเชียงใหม่ ผลการวิจัย พบว่า การให้บริการประชาชนของเจ้าหน้าที่ห้องสมุดบรรลุประสิทธิผลในภาพรวมของศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารของชุมชน ศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน ศูนย์กลางการจัดกิจกรรมของชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการให้บริการประชาชน ได้แก่ ด้านบุคลากรเจ้าหน้าที่บางคนไม่มีความรู้และทักษะในงานบริการ ด้านงบประมาณมีน้อยไม่เพียงพอในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์อันเกิดจากไม่ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากประชาชนทั่วไปและหน่วยงานเครือข่าย เช่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

งานวิจัยในต่างประเทศ

ส่วนงานวิจัยในต่างประเทศได้มีผู้ทำการวิจัยเกี่ยวกับห้องสมุดประชาชนดังต่อไปนี้

Anderson (1979) ศึกษาเรื่อง “Adult Education Programs and Activities Provided by Public Libraries in Massachusetts” เกี่ยวกับประสิทธิภาพของการจัดกิจกรรมของห้องสมุดประชาชนในรัฐแมสซาชูเซต ในการสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ ผลการวิจัย พบว่า กิจกรรมทางการศึกษาส่วนใหญ่ดำเนินการจัด โดยกลุ่มเจ้าหน้าที่ห้องสมุดโดยลำพัง และประชาชนโดยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นว่า ห้องสมุดประชาชนควรมีบทบาท ในการเสริมสร้างและสนับสนุนการศึกษาผู้ใหญ่ แต่มักประสบปัญหาต่าง ๆ อาทิ งบประมาณน้อย บุคลากรไม่เพียงพอ และเนื้อที่ของห้องสมุดคับแคบ ทำให้เป็นอุปสรรคต่อประสิทธิภาพในการดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาผู้ใหญ่

Cochenour (1990) ศึกษาเรื่อง “The Educational Role of Oklahoma Public Libraries” เกี่ยวกับบทบาททางการศึกษาของห้องสมุดประชาชน ในโอคลาโฮมา (Oklahoma) ผลการวิจัย พบว่า การประเมินความสำคัญของบทบาททางการศึกษาของห้องสมุดแห่งนี้ กำหนดวัตถุประสงค์ของห้องสมุดที่สำคัญอันดับแรก คือ เพื่อการศึกษา และอันดับสอง คือ เพื่อการบริการสารสนเทศ

Heezen (2000) ศึกษาเรื่อง “A History of Cooperation: Omaha Public Library and Metropolitan Community College as a Case Study” เกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของการร่วมมือกันระหว่างห้องสมุดประชาชนในเมืองโอมาฮา (Omaha) และห้องสมุดวิทยาลัยชุมชน ผลการวิจัย พบว่า ปัญหาของห้องสมุด คือ สิ่งอำนวยความสะดวกในการให้บริการไม่เพียงพอ ต่อจำนวนกลุ่มผู้ใช้บริการที่มากขึ้นและไม่มีประสิทธิภาพในการใช้งาน จากการร่วมมือระหว่างห้องสมุดประชาชนในเมืองโอมาฮาและห้องสมุดวิทยาลัยชุมชนทำให้ผู้ใช้ได้รับบริการที่ดีขึ้น

Koontz (1990) ศึกษาเรื่อง “Market-Based Modeling for Public Library Facility Location and Use-Forecasting” รูปแบบการตลาดในด้านความสะดวกทำเลที่ตั้งของห้องสมุดประชาชนโดยการคาดการณ์ในอนาคต กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้คือ ห้องสมุดในเมืองหลวง 6 แห่ง พบว่า เครื่องมือที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผน

ของผู้บริหาร คือ รูปแบบอาคารสถานที่ ทำเลที่ตั้ง โอกาสในการเข้าถึง และการมีค่าใช้จ่ายต่ำ นอกจากนั้นยังต้องดูจำนวนประชากร ขนาดของชุมชน ความสะดวกในการเข้าใช้ ห้องสมุดประชาชนและการคาดการณ์ระดับการใช้ซึ่งสิ่งเหล่านี้เปรียบเสมือนเป้าหมายทางการตลาดและเพื่อให้เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจประชาชนในการเข้าใช้บริการ

Winston and Paone (2001) ศึกษาเรื่อง “Reference and Information Services for Young Adults: A Research Study of Public Libraries in New Jersey” เกี่ยวกับการบริการอ้างอิงและสารสนเทศสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่: กรณีศึกษาของห้องสมุดในรัฐนิวเจอร์ซีย์ ผลการวิจัย พบว่า ห้องสมุดยังไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึงสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ เนื่องจาก มีบุคลากรจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อผู้ใช้บริการ ต้องการข้อมูลในการทำการบ้าน ทำงานวิจัย หาข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพหรือความบันเทิงต่าง ๆ

สรุปงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยทั้งในและต่างประเทศที่ศึกษาเกี่ยวกับงานบริการชุมชนของห้องสมุดประชาชนข้างต้น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่า

1. ด้านอาคารสถานที่ ห้องสมุดประชาชนมีปัญหาเรื่องพื้นที่และสภาพแวดล้อมเล็กน้อยสอดคล้องกับงานวิจัยของ นิพา ผลสงเคราะห์ (2551) และประพิศ นพประชา (2541) ซึ่งพบว่า ห้องสมุดอาคารรื้อนอนอ้าว คับแคบ ควรมีการปรับเนื้อที่การบริการให้กว้างขวางมากขึ้นและตกแต่งสถานที่ให้สวยงาม ควรติดตั้งเครื่องปรับอากาศและติดกระจกกันเสียงรบกวน นอกจากนี้ ธงชัย จันทร์รุ่งเรือง (2543) พบว่า ควรมีสถานที่เพื่อการศึกษาหาความรู้ประจำหมู่บ้านหรือจัดห้องสมุดเคลื่อนที่ ซึ่งในปัจจุบันรูปแบบอาคารสถานที่ของห้องสมุดนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไปมากสอดคล้องกับงานวิจัยของ นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551), พชรินทร์ ชมบุญ (2544) และ Koontz (1990) พบว่า ห้องสมุดประชาชนมิติใหม่สภาพทั่วไปมีอาคารเป็นเอกเทศ มีแสงสว่างเพียงพอ มีไม้ดอกไม้ประดับตั้งอยู่ในศูนย์กลางของชุมชน การคมนาคมสะดวกและมีบรรยากาศเชิญชวนให้เข้าใช้บริการ และเครื่องมือที่เป็นประโยชน์สำหรับการวางแผนของผู้บริหาร คือ รูปแบบอาคารสถานที่ ทำเลที่ตั้ง โอกาสในการเข้าถึง ความสะดวกในการเข้าใช้ห้องสมุด

2. ด้านบุคลากร ห้องสมุดประชาชนมีปัญหาด้านบุคลากรสอดคล้องกับ ธงชัย จันทร์รุ่งเรือง (2543), พชรพร ชมบุญ (2544), วิลาวัลย์ รักพรา (2548) และ Winston and Paone (2001) พบว่า บุคลากรส่วนใหญ่เป็นเจ้าหน้าที่ห้องสมุดไม่สามารถให้บริการได้อย่างทั่วถึงสำหรับเยาวชนและผู้ใหญ่ เนื่องจากมีบุคลากรจำนวนจำกัดไม่เพียงพอต่อผู้ใช้บริการเจ้าหน้าที่บางคนไม่มีความรู้และทักษะในงานบริการ ส่วนด้านการศึกษาของบุคลากรจากการศึกษาของ นิพา ผลสงเคราะห์ (2551) พบว่า บุคลากรที่ให้บริการส่วนใหญ่เป็นบรรณารักษ์ จบการศึกษาระดับปริญญาตรีสาขาวิชาบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์ บุคลากรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ยิ้มแย้มแจ่มใส

3. ด้านบริการและการจัดกิจกรรม ห้องสมุดประชาชนมักมีปัญหาการให้บริการที่ยังไม่ตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ และยังจัดบริการไม่ทั่วถึงสอดคล้องกับ นิพา ผลสงเคราะห์ (2551), ประพิศ นพประชา (2541) และ Winston and Paone (2001) ดังนั้น ห้องสมุดประชาชนควรพัฒนาด้านการบริการและการจัดกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ สอดคล้องกับ ธงชัย จันทร์รุ่งเรือง (2543), นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551) และพชรพร ชมบุญ (2544) พบว่า ด้านการบริการมีคอมพิวเตอร์สืบค้นข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์และเชื่อมต่อเครือข่ายอินเทอร์เน็ต มีบริการยืมระหว่างห้องสมุดมีบริการแนะแนวการศึกษาอาชีพและการให้คำปรึกษาแก่บุคคลและชุมชนมีบริการวารสารและหนังสือพิมพ์ บริการแนะนำการใช้ห้องสมุด บริการน้ำดื่ม และการจัดทำข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทั่วไปของชุมชน และควรมีการเผยแพร่ความรู้ไปยังชุมชน ควรให้ความร่วมมือกับชุมชนในการฝึกอบรมอาชีพให้คนในชุมชน สถาบันควรเป็นศูนย์รวบรวมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

4. ด้านครุภัณฑ์ มีปัญหาอยู่ในระดับน้อยสอดคล้องกับ นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551), ประพิศ นพประชา (2541) และ Heezen (2000) พบว่า สิ่งอำนวยความสะดวกในการใช้บริการไม่เพียงพอต่อจำนวนกลุ่มผู้ใช้บริการที่มากขึ้นและไม่มีประสิทธิภาพในการใช้งาน ด้านวัสดุและครุภัณฑ์ส่วนใหญ่ห้องสมุดมีเคาน์เตอร์บริการรับจ่ายเครื่องรับโทรทัศน์ เครื่องเล่นวีดิทัศน์และมีป้ายจัดนิทรรศการ สอดคล้องกับ พชรพร ชมบุญ (2544) ควรเพิ่มจำนวนคอมพิวเตอร์และชั้นเก็บสื่อมีความสะดวก ในการหยิบใช้ ซึ่งสอดคล้องกับ นิพา ผลสงเคราะห์ (2551)

5. ด้านทรัพยากรสารสนเทศจากการวิจัยของ ประพิศ นพประชา (2541)

พบว่า ทรัพยากรสารสนเทศ เช่น หนังสือยังไม่เพียงพอต่อการบริการผู้ใช้ ดังนั้น ห้องสมุดประชาชนควรจัดหาและเพิ่มจำนวนทรัพยากรสารสนเทศที่ทันสมัยและทันต่อเหตุการณ์ให้มากขึ้นซึ่งสอดคล้องกับ นิพา ผลสงเคราะห์ (2551) นอกจากนี้ การศึกษาของ นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551) พบว่า ด้านทรัพยากรสารสนเทศห้องสมุดประชาชน สังกัดกรุงเทพมหานครมีการจัดหมวดหมู่ทรัพยากรสารสนเทศอย่างเป็นระบบ

6. ด้านงบประมาณ ห้องสมุดประชาชนส่วนใหญ่ได้รับงบประมาณจากรัฐบาล

หน่วยงานต้นสังกัด อาจมีรายได้จากแหล่งอื่นนอกจากงบประมาณที่ได้รับ เช่น การบริจาค การบำรุงห้องสมุดจากสมาชิกสอดคล้องกับ นพลักษณ์ ทองศาสตรา (2551) และนิพา ผลสงเคราะห์ (2551) แต่ยังมีปัญหาของงบประมาณในการจัดซื้อที่น้อย แต่ละปีไม่เพียงพอในการซื้อวัสดุอุปกรณ์สอดคล้องกับ ธงชัย จันทร์รุ่งเรือง (2543), พัชรพร ชมบุญ (2544) และวิลาวัลย์ รักพริ้ว (2548)